

Dr. Széll Gábor

12 kérdés a barbárok történetéből

forrás- és feladatgyűjtemény

Dr. Széll Gábor

12 kérdés
a barbárok történetéből

forrás- és feladatgyűjtemény

Szeged
2025

A kiadvány a *Késő római portrék és barbár népek megjelenése latin szerzők műveiben* című kutatóprogram (2024–2028) keretében készült.

Szerző:

Dr. Széll Gábor
kutatótanár

Csongrádi Batsányi János Gimnázium

Szakmai lektor:

Dr. Székely Melinda
tanszékvezető egyetemi docens
SZTE BTK Ókortörténeti Tanszék

Nyomdai kivitelezés:

Perfekt Dekor Design Kft., Szeged

Az első borítón *Gerti Tashko: Germanic Peoples and the Fall of the Western Roman Empire* c. tanulmányához készült illusztráció,
a hátsó borítón *Arnold Böcklin: A gótok menetelése* c. festménye.

ISBN 978-615-02-4447-1

© Dr. Széll Gábor, 2025

Tartalomjegyzék

1. Miért tartjuk barbároknak a germán népeket? / 4
2. Kiket nevezünk szvéveknek? / 6
3. Miért telepítettek be gótokat a Római Birodalom területére? / 9
4. Miért keltek át barbár törzsek a befagyott Rajnán? / 14
5. Hogyan osztották fel a barbárok egymás között Hispaniát? / 18
6. Milyen szövetséget kötöttek a rómaiak és a barbárok? / 21
7. Hogyan fogadták a rómaiak a szvég betelepedést Gallaeciában? / 23
8. Miben volt az első Rechiarius a germán uralkodók között? / 26
9. Miért avatkoztak be a gótok a szvég külpolitikába? / 30
10. Győzedelmeskedett-e a római kultúra a barbárok fölött? / 33
11. Hogyan hódították meg a vandálok Észak-Africát? / 36
12. Valóban kegyetlenek voltak a vandálok? / 39
- Megoldókulcs / 44
- Válogatott irodalom / 45
- Felhasznált irodalom / 49
- Képek forrásjegyzéke / 51

Bevezető

A 4–5. századi római történelem tanulmányozásában fontos szerepe van azoknak a tényezőknek, amelyek megbontották a Római Birodalom politikai rendjét, ezáltal válságba sodorták az addig stabilnak látszó katonai és közigazgatási struktúrát. A korábban megjelent *15 kérdés a késő római korból* c. kötet elsősorban a rómaiak szemszögéből ábrázolta a barbárok érkezésével kialakult válságjelenségeket és a nyugatrómai területek széteséséhez vezető folyamatot, ezért látszik szükségesnek, hogy a barbárok történetén keresztül is megvizsgáljunk olyan fontos kérdéseket, hogy a rómaiak és a germánok találkozását milyen sajátos stratégiai és gazdasági körülmények befolyásolták, hogy Róma barbárpolitikája és a hadsereg összetétele hogyan változott a germán betelepítések következtében, és hogy a barbárok katonai szerepének növekedése és a római kultúra iránti csodálata mennyire ösztönözte mindkét oldalt bizonyos fokú együttműködésre.

A 12 fejezet összeállításakor nem törekedtünk a teljességre, a korszak átfogó bemutatása helyett elsősorban a barbár népek birodalomba érkezésének folyamatát, a germán uralkodók politikai döntéseit, a barbárok és a rómaiak közötti interakciók alakulását elemezzük a svévek, a vandálok és a gótok történetének vonatkozásában. A témák feldolgozásánál alapvető összefüggéseket, a korszakra jellemző általános következtetéseket emelünk ki, bemutatva a barbár politika stratégiai céljait és a római hatalom erre adott reakcióját. Külön kitérünk arra, hogy a barbárok 411-ben sorsolás vagy szerződés alapján telepedhettek le Hispaniában, figyelmet fordítunk a svév–gallaeciai kapcsolatok változásaira, a gótokkal kötött 382-es szerződés körülményeire, a vandálok afrikai expanziójára és a vandalizmus fogalmának kialakulására is.

A barbárok történetének feldolgozását forrásrészletek segítik, így lehetőség nyílik a problémák különböző szerzők szemszögéből, több szempont alapján történő összehasonlítására. A vizsgálat tárgyát Hydatius, Iordanes, Orosius, Sevillai Isidor mellett Ammianus Marcellinus és Tours-i Gergely műveinek magyar fordításai jelentik. A problémák értelmezésében fontos szerepük van a modern történészek közötti szakmai vitáknak, így az olvasók alaposabban megismerhetik az eseményekhez kapcsolódó eltérő álláspontokat is.

Geiseric flottája Rómába hajózik

A témák bemutatásakor nagyobb hangsúlyt kaptak a régészeti és a numizmatikai kutatások, ezért kerülnek bemutatásra különleges tárgyi leletek és a római kori városok ránk maradt emlékei. A barbárok történetére vonatkozó tudásanyag elsajátítását számos térkép segíti, a művészeti alkotások mellett az egykori helyszínek mai látképei és modern illusztrációk teszik még szemléletesebbé a leírásokat. A kötet etnográfiai érdekességeket is tartalmaz, a barbárokkal kapcsolatos információkat modern fogalmak értelmezésével tettük még inkább aktuálissá. Fontosnak tartottuk a feladatok összeállításánál a szövegértési kompetencia fejlesztését és a topográfiai ismeretek bővítését, a korábbi feladattípusok mellett újszerű feladványok is készültek. A kötet végén a feladatok megoldókulcsa szerepel, a további tájékozódást a válogatott és felhasznált irodalom, valamint a képek forrásjegyzéke segíti.

A kiadványt, amely a *Késő római portrék és barbár népek megjelenése latin szerzők műveiben* című kutatóprogram (2024–2028) keretében készült, ajánljuk nemcsak középiskolás diákoknak és egyetemi hallgatóknak, hanem a téma iránt érdeklődőknek is. Köszönettel tartozunk a Csongrádi Batsányi János Gimnázium diákjainak a megvalósítás során nyújtott munkájukért, és Dr. Székely Melindának, aki előremutató tanácsaival, értékes megjegyzéseivel folyamatosan segítette kutatótanári munkámat.

1. Miért tartjuk barbároknak a germán népeket?

A barbár népeket a legtöbb római szerző **fosztogató és műveletlen embereknek** ábrázolta, akik kulturálatlan és civilizálatlan tömegként felborították a Római Birodalom rendjét, erkölcsi szempontból alacsonyabbrendűek és az írásbeliség hiánya miatt még nincsenek írott törvényeik. Mivel többségük nem mediterrán kultúrvidékről származott, megfelelő szaktudással sem rendelkeztek a nagybirtokok megműveléséhez.

Gall harcosok támadása egy kortárs illusztráción

Még más gótok is léteznek, az úgynevezett kisebb gótok... ez a nagy lélekszámú nép, amely azonban szegény és békés, semmiben sem bővelkedik, csak különböző marhanyájában, legelőben és fás vadonokban. Búzájuk kevés, de másfajta gabonájuk bőven terem. Szőlőskertjeik nincsenek... néhányan a szomszédos vidékekről bort szállító kereskedőkkel üzletelnek, ugyanis zömében tejjel táplálkoznak.

(Iord., Get. 267.)

A római szerzők többsége a barbár népek bemutatásához általában **negatív sztereotípiákat** használt, de ezek a sajátosságok a germán történetírás kialakulásával egyre inkább dicsérendő tulajdonságokká váltak. A barbárok római földre érkezése a 20. század elejéig tartó szemlélet alapján a civilizáció és a barbarizmus összecsapásának tekinthető, ebben a barbárokkal szembeni látásmódban a római elit hagyományos hozzáállása tükröződik. Az irodalmi forrásokra hivatkozva a legtöbb kutató a barbár invázió mértékét és az azt követő pusztításokat hatalmas mértékűnek ábrázolta, amely felborította a római világ rendjét, a régészeti leletek azonban azt mutatják, hogy a népvándorlás kora mégsem volt annyira brutális jellegű.

Általánosan elfogadott az a nézet, hogy a **nomadizáló társadalmaknak** folyamatosan szüksége volt katonai sikerekre és zsákmányszerzésre, ellenkező esetben belső hatalmi problémák adódhattak és a hadsereg bizalma megrendülhetett a katonai vezetőben. Mivel a barbárok a földek elfoglalása mellett városok bevételére és kifosztására is törekedtek, de még nem rendelkeztek olyan hatékony eszközökkel, mint a rómaiak, az ostromok sikerét gyakran megtévesztéssel, áruzással vagy erőszakkal próbálták biztosítani. Bár a történétírók élesen bírálják a barbárok expanzív politikájából következő mértéktelen fosztogatásokat, legnagyobb hibájuknak mégis azt tartják, hogy nem követték a hagyományos római rendet, hanem annak elpusztítására törekedve gyakran megszegtek a korábbi békeszerződéseket vagy nem siettek a szövetségeseik segítségére.

Egy római–barbár összecsapás ábrázolása

Alaric, aki névleg keresztény volt, de eretnek vallású, elkeseredve azon, hogy a rómaiak oly sok gótot kiirtottak, vérük megbosszulására Róma ellen indult. Körülzárta a várost és nagy veszteségek árán betört oda. Így hát Róma, amely minden népet meghódított, a gótok diadalától legyőzve meghódolt, és megszállva leigázott szolgálóvá vált. A gótok azonban itt kíméletesnek mutatkoztak korábban tett fogadalmuknak megfelelően, hogy tudniillik, ha bejutnak a városba, azon rómaiakkal szemben, akiket a keresztények szent helyein találnak, nem fognak a hadijog alapján föllépni. Így e fogadalom után, amikor előzőnlötték a várost, mindazokat megkímélték a haláltól és a fogságtól, akik a szentek küszöbénél kerestek oltalmat.

(Isid., Hist. Goth. 15.)

Alaric vizigót király
(395–410) portréja
a 15. századi
Nürnbergi Krónikában

A gótok egy csoportja támadást indít a római katonaság ellen

Germánok áldozati rituálét mutatnak be

Iulianus Thráciában is helyreállította a városokat és a határ menti várakat, s gondosan ügyelt arra, hogy ne legyen hiányuk fegyverben, ruhában, zsoldban vagy élelemben azoknak, akik tudomása szerint a Duna partjain szétszórva éberén, vitézül harcoltak, és viszszaverték a barbárok rohamait. Miközben halasztást nem tűrve így intézkedett, bizalmas emberei arra akarták rábírni, hogy támadja meg a szomszédos gótokat, akik gyakran csalárd, hitszegő módon viselkedtek. Azt válaszolta nekik, hogy méltóbb ellenséget keres, mert a gótokkal elbánnak a galatai rabszolgakereskedők, akik mindenféle rangkülönbség nélkül adják el őket.

(Amm. Marc. 22,7–8.)

Karikázza be annak a négy állításnak a betűjelét, amelyek igazak a barbár népekre!

- a) A városok elfoglalásakor gyakran erőszakot is alkalmaztak.
- b) Nem ismerték a gabonatermesztés folyamatát.
- c) Szövetségeseiket sohasem hagyták cserben.
- d) Kezdetben nem voltak írott törvényeik.
- e) A legtöbben értettek a szőlő- és olíva termesztéshez.
- f) A római arisztokrácia elítélte a barbárok életmódját.
- g) A népvándorlás időszakát túl kegyetlennek ábrázolják a források.

2. Kiket nevezünk szvéveknek?

Kevés beszámolót ismerünk a **szvévek korai történetéről**, de a legtöbb szerző úgy nyilatkozott, hogy a legerősebbek és a legnagyobb létszámúak a germánok között. Őshazájuk Észak-Brandenburg és Mecklenburg vidékén volt, de miután Caesar gall hadjáratában vereséget szenvedtek, kelet felé indulva a Közép-Dunától északra, a mai Alsó-Ausztria és Nyugat-Szlovákia területén telepedtek le. Több évszázadon át a dunai és a rajnai határvidéket fenyegették, végül a hunok és az alánok terjeszkedése miatt nagy részük a Rajna felé húzódott.

A szvég vándorlás kezdete

A szvég törzs a legnagyobb és legharciasabb valamennyi germán törzs közül. Általában száz körzetük van, mindegyikből évenként ezer fegyveres indul el idegen földre háborúzni. A többiek, akik otthon maradnak, a táplálékot teremtik elő maguk és a harcolók számára, a következő évben viszont rájuk kerül a sor, hogy fegyvert fogjanak, és akkor amazok maradnak otthon. Így sem a földművelés, sem a katonai kiképzés és gyakorlatozás nem szünetel. Magántulajdonban levő, közösből kiszakított földjeik nincsenek, s egy esztendőnél tovább senki sem művelheti ugyanazt a földet. Nem is annyira gabonán, hanem javarészt tejen és házilataik húján élnek, sokat vadásznak is. A vadászat acélosra edzi, hatalmas testalkatú emberekké formálja őket, amit még inkább elősegít a táplálkozásuk, a naponta ismétlődő fegyvergyakorlatok, s a szabad és kötetlen életmód: az, hogy gyermekkoruktól fogva nem szoktak hozzá sem tekintélyhez, sem neveléshez, cselekedeteikben kizárólag saját akaratuk parancsát követik. Bár hideg éghajlat alatt élnek, szokásukká vált, hogy folyóvízben mosakodnak, s csak bőrből készült, hiányos ruházatot viselnek, mely testüket nagyrészt fedetlenül hagyja.

(Caes., Gall. 4,1,7.)

Szvég harcos felszerelésével egy 19. századi metszeten

Már az is vita tárgyát képezi, hogy a korabeli források pontosan **kiket neveznek szvéveknek**, mivel eredetileg különféle germán népek szövetségét jelölték ezzel kifejezéssel, gyakran említették őket például az öt germán törzs egyikeként a kvádok, a markomannok, a vandálok és a szarmaták mellett.

Szvég férfi bronzfigurája tipikus hajviselettel az 1–2. századból

Most a szvévekről kell szólnunk, akiknek népe nem egységes, mint a chattusoké vagy teuctereké, mert Germania nagyobb részét ők tartják megszállva; máig külön elnevezésű törzsekre vannak tagolva, bár közösen szvéveknek mondják őket. E népnek az az ismertetőjele, hogy ferdén fésülik és csomóba kötik a hajukat, így lehet megkülönböztetni őket a többi germántól és a szabad születésű szvéveket szolgálóktól. Más törzseknél ritka jelenség ez és csak az ifjak körében fordul elő, akár valamilyen szvég rokonság okán, akár utánzásból. A szvévek bozontos haja egészen ősz korukig hátra van csavarva és gyakorta épp a fejük búbján csomóba kötve, a főembereké még ennél is díszesebb.

(Tac., Ger. 38.)

Bár a 19–20. század fordulójának történészei többnyire a germán népek összetartozását és hasonlóságát hangsúlyozták a népvándorlás során, a modern kutatók inkább a népek közötti különbségeket és sajátosságokat emelik ki, rávilágítva arra, hogy a **germán népek identitása** hosszú kulturális és etnikai változások eredményeképpen alakult ki az 5. századra. Sok esetben az etnikai egységük megtartásának lehetősége ösztönözte a barbárokat a Rómával való együttműködésre, máskor viszont az erőviszonyok megváltozásával a barbárok között létrejött heterogén szövetségeket szükségszerűen éppen a rómaiak ellen vívott küzdelem hívta életre az összefogás jegyében. A szvévek közé sorolt törzsek feltehetően nem alkottak különálló, zárt etnikai csoportot, ezért sem tudták őket megfelelően beazonosítani és megkülönböztetni a római szerzők.

Egyes kutatók szerint a különféle barbár törzsek nem vérségi alapon szerveződtek, hanem vándorlásuk során **laza közösségeket alkottak**, a közöttük lévő politikai és katonai kötelékek éppen ezért folyamatosan változtak. Ennek megfelelően nem beszélhetünk zárt, kompakt népcsoportokról, hiszen a barbár uralkodók a hadsereg megszervezésekor nem válogathattak az emberanyagban, az viszont lehetséges, hogy egy-egy sereget arról a barbár csoportról nevezték el, amelyik létszámbeli fölényben volt a többihez képest.

Ezek után a vandálok elindultak szálláshelyükről és Gunderic király vezetésével Galliára törtek. Miután igencsak feldúlták, Hispaniára támadtak. Őket követték a szvévek, azaz alemannok, és megszerezték Gallaeciát. Nemsokára a két nép között, mivel szomszédosak voltak, viszály támadt.

(Greg. Tur. 2,2.)

Róma lerohanása előtt két évvel a Stilichótól felizgatott alán törzsek, a szvévek, a vandálok és velük sok más is eltiporják a frankokat, átkelnek a Rajnán, betörnek a gall tartományokba és egyenes rohammal egészen a Pireneusokig hatolnak; mivel egy időre annak az akadálya visszaveri őket, a körülötte elterülő tartományokra özönlenek vissza.

(Oros. 7,40,3.)

Gallaeciában elterjedt háztípus

Egészítse ki a szöveget a megfelelő szavak behelyettesítésével!

Caesar a szvéveket tartja a legerősebb népnek a _____ (a) között, mivel folyamatosan képezték magukat a fegyverforgatáshoz. A Kr. e. 1. században a _____ (b) felé húzódtak, később a _____ (c) vonaláig terjeszkedtek. Tacitus szerint meghódították _____ (d) nagyobb részét, sajátos hajviseletükkel kitűntek a többi népcsoport közül. Gyakran említették őket a _____ (e) mellett, egymás közötti szövetségüket sokszor a _____ (f) elleni háborúskodás hívta életre.

vandálok

Róma

germánok

Rajna

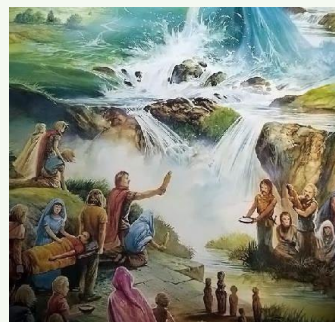
Germania

Duna

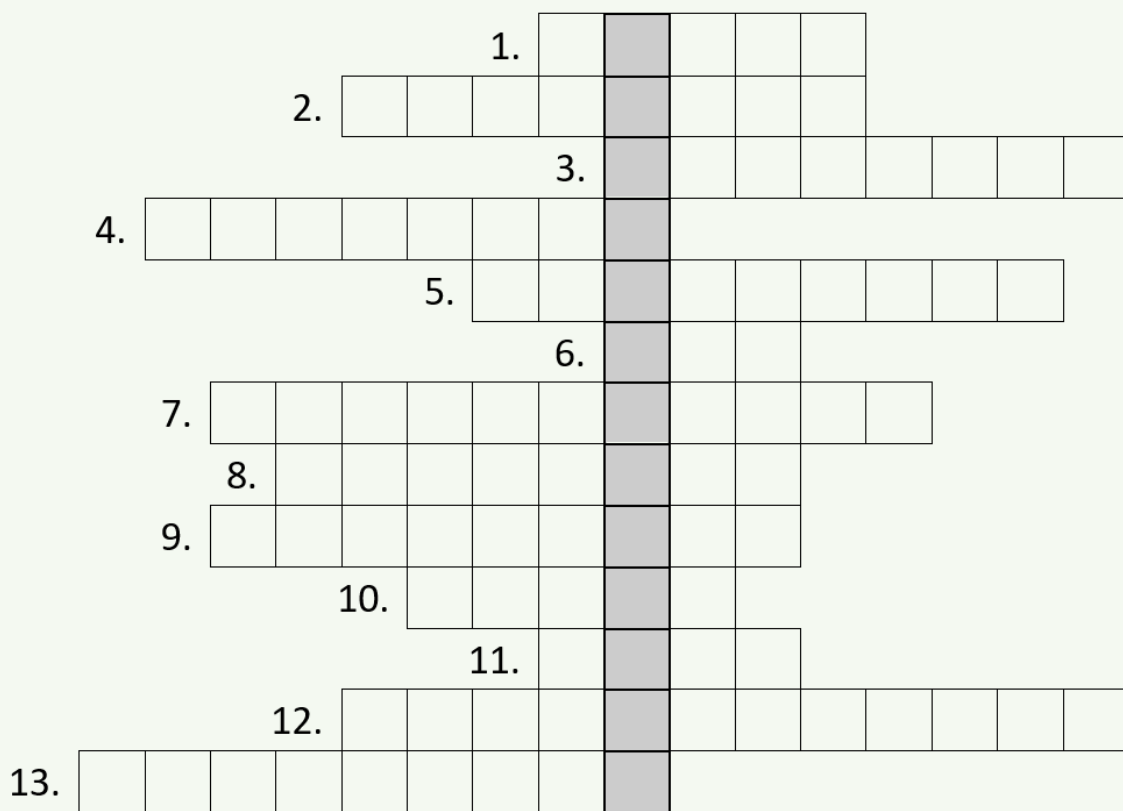
Fejtse meg a keresztrejtvényt, és a megfejtésből megtudhatja, hogy a klasszikus felfogás szerint mi volt a barbár népek egyik legfőbb jellemzője!

Meghatározások:

1. Területi–nyelvi csoportokat összefogó társadalmi egység.
2. A hadakozás mellett ez biztosította a szvévek erőnlétét.
3. Vandál származású tiszt, a rómaiak árulónak tartották.
4. Caesar szerint ezzel tisztálkodtak a szvévek.
5. Tours-i Gergely tévesen velük azonosította a szvéveket.
6. A hús mellett ezzel táplálkoztak a germán népek.
7. Barbár népcsoport, akiket a kvádokkal együtt említene a források.
8. Vandál király, a népét Galliába vezette.
9. Iráni nyelvű lovasnomád nép, a 9. sz. végén a magyarokkal is kapcsolatba kerültek.
10. Attila által vezetett belső-ázsiai eredetű lovasnép.
11. Ennyi körzetük volt a szvéveknek Caesar szerint.
12. A hunok által elindított migrációs folyamat a 4–8. században.
13. Közös származás és kultúra alapján szerveződő csoport önmeghatározása.

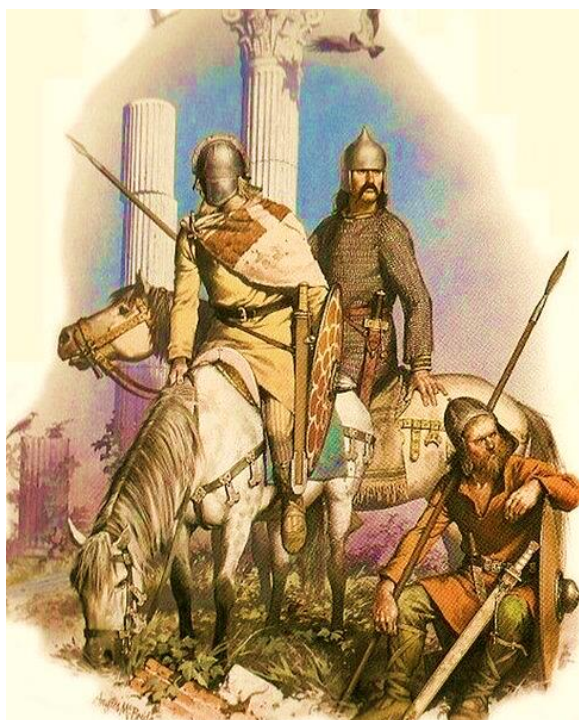
Pillanatkép a barbárok mindennapjaiból

3.

Miért telepítettek be gótokat a Római Birodalom területére?

Amikor 375 után a **népvándorlás első hullámaként** a barbárok szabályozott és mértékeltes bevándorlását a hunok elől menekülő gótok hatalmas tömege váltotta fel, később pedig más germán népek is a birodalom határai felé vették az irányt, már kevésbé hittek a rómaiak abban, hogy a barbár betörések nem fogják veszélybe sodorni a birodalom erejét, ugyanakkor az idegen népcsoportok befogadását katonai és gazdasági szempontok egyaránt indokolták.

Gót harcosok modern ábrázolása

*Gótokkal harcoló rómaiak
a 3. századi ludovisi szarkofágon*

A **betelepítésekkel** egyértelműen csökkent a birodalom határainál kialakult feszültség, nőtték az állami bevételek és olcsó munkaerő jelent meg a mezőgazdaságban. A barbárok katonaállítási kötelezettségük miatt vagy újoncokat állítottak, vagy egy meghatározott összeggel megváltották ezt a szolgálatot, a rómaiak viszont kisebb hajlandóságot mutattak a katonai szolgálat vállalására, a soraikból szervezett utánpótlás pedig egyre rosszabb minőségű és alig képzett haderőnek bizonyult.

A gótok a 378-as hadrianopolisi győzelmük után **szereződést kötöttek a rómaiakkal**, amelynek előzményeit sajátos szemszögből és szűkszavúan ábrázolják a római történetírók. Hydatus például a gótokkal vívott csaták említése után Athanaric gót király 381-ben bekövetkezett haláláról tájékoztatja az olvasóit, elhallgatja viszont azt a tényt, hogy Theodosius római császár nem tudta legyőzni a gótokat, ezért köthetett velük egyezséget.

Athanaric a Duna és a Dnyeszter között élő törzsszövetség vezetőjeként lett a vizi-gótok királya (364–381). Kezdetben Hermeneric osztrogót uralkodó fennhatósága alatt állt, de annak halála után a vizigótok egy részével a mai Erdélybe húzódott vissza. 376-ban átkelt Macedóniába és Thesszáliába, majd Fritigern halálát követően békét kötött I. Theodosiusszal.

A rómaiak és a gótok számos csatát vívtak egymással. Athanaric, a gótok királya Constantinopolisban halt meg, tizenöt nappal azután, hogy Theodosius befogadta őt. A gótok látszólagos békéért cserébe megadták magukat a rómaiaknak.

(Hyd. 3; 6–7.)

Athanasiusz Constantinosba ment, miután barátsági szerződést kötött Theodosiusszal, aki tisztelettel fogadta őt, ám két héttel ezután Athanasius meghalt. A gótok királyuk halála után, látva Theodosius császár jóindulatát, szövetséget kötöttek vele, és alávetették magukat a római uralomnak.

(Isid., Hist. Goth. 11.)

Isidor és Orosius beszámolója szerint Theodosius nagy **tisztelettel fogadta Athanasiusot**, bőkezűségével és jóindulatával megnyerte a gótok bizalmát, a király halála után pedig az egész nép a szövetséget megkötve alávetette magát a római uralomnak. Jordanes szerint Theodosius ajándékainak és barátságának köszönhetően Athanasius csodálatát fejezte ki Róma és a császári politika iránt, halála után ezért állami temetésben részesült,

20 ezer fős kísérete pedig szövetségesként a birodalmi hadsereg részét képezte. Ammianus Marcellinus elsősorban Athanasius műveltségével és politikai éleslátásával indokolta ezt az udvariassági gesztust, amely

akkor még a római vezetés józan döntéseit és a polgárok jólétének szem előtt tartását igazolta.

Mihelyt Theodosius felgyógyult, és megtudta, hogy a gótok és a rómaiak között Gratianus imperator révén olyan megegyezés született, amit ő maga is kívánt, örömmel beleegyezett a békébe. Athanasius királyt, aki akkor Fritigernt követte, ajándékokkal tette szövetségesévé, és a lehető legbarátságosabban meghívta magához Constantinopolisba. Ő pedig örömmel beleegyezett, a fővárosba ment, és ott így csodálkozott: „Íme, most látom e hatalmas város ékességét, amit gyakran hitetlenkedve hallottam!” Tekintetét csodálattal vetette hol a város fekvésére és a hajóforgalmára, hol a híres városfalakra, valamint a különböző népek sokaságára, amelyek más-más vidékekről származva, mint a források vize áramlottak egybe. A csatarendbe állított katonákat szemügyre véve pedig így szólt: „Kétségtelen, hogy a császár földi isten, s bárki, aki kezet emel rá, az megakol érte.” Ilyen csodálattal és a princepstól kapott megtiszteltetéssel eltöltve néhány hónappal később elköltözött e világból. Az uralkodó jóindulatot mutatva csaknem nagyobb megbecsülésben részesítette őt halála után, mint életében, temetésénél maga a császár ment ravatala előtt. Athanasius halála után tehát az ő egész hadereje Theodosius császár szolgálatában maradt, alávetette magát a Római Birodalomnak, a hadsereggel szinte egy testet alkotott, s miután felújították a Constantinus alatt létrehozott szövetséges katonaságot, foederatinak nevezték őket. Közülük vitt magával a császár több mint 20 ezer hűségesnek és barátinak ismert fegyverest Eugenius tyrannus ellen.

(Jordan., Get. 142–145.)

Athanasius viszont mielőtt Constantinopolisba érkezett, elhunyt. A gótok összes törzse, miután a király meghalt, Theodosius vitézségét és jóindulatát látva megadta magát a birodalomnak.

(Oros. 7,34,7.)

Athanasius portréja egy metszeten

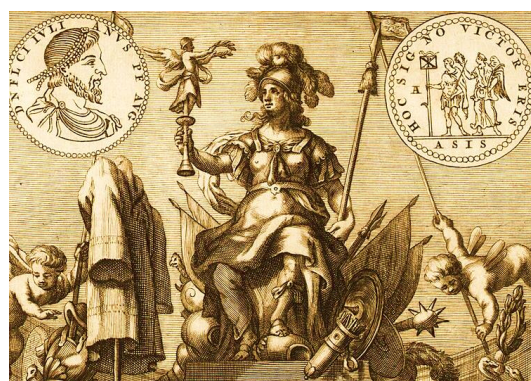

I. Theodosius (379–395) ábrázolása egy görög ikonon. Már fiatalon harcolt apja mellett az alemannok és a szarmaták ellen. Miután Hadrianopolisnál a rómaiak vereséget szenvedtek a gótoktól, Gratianus 379-ben a birodalom keleti részének augustusává nevezte ki.

A három év különféle viszontagságai után több okból is megérett az idő a háború befejezésére. Először, mivel a császár tartós jelenléte egyre fokozódó félelemmel töltötte el az ellenséget; másrészt azért, mert a barbárok a kereskedelmi kapcsolatok megszakadása miatt a legszükségesebb dolgokban is égető hiányt szenvedtek. Ennek folytán újra meg újra követeket küldtek, akik alázatosan bocsánatért és békéért esedeztek. Az ilyen ügyekben tapasztalatlan császár ekkor még józanul ítélte meg a dolgokat, míg csak a hízelgők kárhozatos ármánykodásaitól megrontva örökké siratandó bajokba nem sodorta a birodalmat. Most azonban a közjót tartotta szem előtt, ezért a békekötés mellett döntött. Amikor bizalmas levélben közölték, hogy a gótok elfogadják a javasolt feltételeket, kijelölt egy alkalmas helyet a béke megkötésére... A helyzet józan mérlegelésével úgy határoztak, hogy evezős hajók vigyék a folyó közepére a császárt fegyveres kísérelével és a gót fejedelmet saját embereivel, s ott kössék meg megállapodásuk szerint a békét. Miután mindez megtörtént és átvették a túsokat, Valens visszatért Constantinopolisba. Ott halt meg később a sors akaratából a környezetének összeesküvése folytán szülőföldjéről elűzött Athanaric, és díszes temetésben részesült a mi szertartásunk szerint.

(Amm. Marc. 27,5,9–10.)

Ammianus Marcellinus (330 k.–400 k.) a késő római császárkor történetírója volt. Előkelő szíriai család sarjaként az udvari testőrség alakulatában szolgált, széles körű görög és latin műveltséggel rendelkezett. Az általa megírt *Res gestae* 31 könyvéből csak az utolsó 18 maradt ránk. Ezekben olyan eseményeket, etnikai és földrajzi leírásokat mutat be Tacitus művének folytatójaként, amelyekben ő maga is aktívan részt vállalt és más korabeli források nem számolnak be róluk.

Ammianus Marcellinus portréja egy 17. századi kiadás borítóján

Jelölje X jellel a táblázatban, hogy melyik szerzőnél olvashatunk az alábbiakról!

	Hydatius	Isidor	Orosius	Iordanes	Amm. Marc.
a) A gótok meglepődtek a római épületek nagyságán.					
b) A barbároknak ellátási nehézségeik adódtak.					
c) A gótokkal kötött béke csak látszólagos volt.					
d) Theodosius szolgálatába állította a gótokat.					
e) A rómaiak és a gótok egy hajón kötöttek békét.					
f) A barbár népek sokszínűséget hoztak Róma életébe.					
g) Athanaric 14 nappal az érkezése után halt meg.					
h) Theodosiust főleg bátorsága miatt tisztelték a gótok.					

A Pietroasa-kincs megmaradt darabjai

A gótok népvándorláskori jelenlétének egyik legértékesebb emléke a romániai **Pietroasánál előkerült aranykincs**. A lelet a germán királyi kincsek részeként római és barbár tárgyak vegyes együttesét mutatja az 5. század elejéről. Megtalálásának helye arra utal, hogy egy magas rangú törzsfőnök vagy gót király rejtette el a hunokkal vívott háború alatt. Nem igazolható az a legenda, mely szerint Athanaric ásta el a földben a kincseket, hogy majd egyszer visszatér értük. A 22 darabból álló leletet 1837-ben találták meg román földművesek, akik a kincsek nagy részét eladták, így ma csak 12 áll a rendelkezésünkre.

Követeket küldtek Valenshez azzal az alázatos kérrrel, hogy fogadja be őket. Megígérték, hogy békességben fognak élni, és ha a helyzet úgy kívánja, segédc csapatokat is adnak... Ez a dolog inkább öröme, mint félelemre adott okot. Agyafúrt hízelgők egekig magasztalták a császár szerencsését, amely a legtávolabbi vidékekről hoz és kínál neki annyi újoncot, hogy ha a saját erőit egyesíti az idegenekével, akkor legyőzhetetlen hadseregre tesz szert; ráadásul a hadipótlék révén, amit a provinciának évenként fizetniük kell, nagy mennyiségű arany folyik majd be a kincstárba. Ebben a reményben különféle embereket küldtek ki, hogy szállítsák át járműveiken a vad népet... A gótok tehát a császár beleegyezésével engedélyt kaptak, hogy átkeljenek a Dunán, és Thracia bizonyos részeit benépesítsék. Éjjel-nappal folyt az átkelés csapatonként hajókon, tutajokon és kivájt fatörzseken... Ilyen lázas buzgalommal járultak hozzá a római világ pusztulásához. Az mindenestre világos és bizonyos, hogy azok a vészhozó hivatalnokok, akik a barbár nép átszállítását intézték, noha többször is megkísérelték pontosan megállapítani annak számát, végül abbahagyták a hibávaló próbálkozást.

(Amm. Marc. 31,4.)

A gótok 382. október 3-án **letelepedési szerződés** alapján kerültek szövetséges viszonyba a rómaiakkal. *Foederati*-nak nevezték azokat a népeket, akikkel a rómaiak a nemzetközi jog alapján kötöttek béke- és barátsági szerződést, szemben a korábban alkalmazott *laeti* vagy *dedicii* kategóriákkal, amelyek az önként behódolt és a birodalomba felvételüket kérő népeknek csak csökkentett vagy semmilyen jogot sem biztosítottak. A szerződést általában a császár vagy megbízottja kötötte meg, amelynek értelmében Róma különböző kedvezmények mellett biztosította, hogy az idegenek a birodalmon belül egy nagyobb zárt, politikailag és jogilag autonóm területen élhessenek, nem kellett adót fizetniük, cserébe viszont a császár hatalmát elismerték és határvédelmi feladatokat láttak el, háború esetén pedig saját vezérük alatt a római hadseregbe tagozódva katonai segédc csapatokat alkottak, amelyek zsoldját Róma biztosította. A 382-es megállapodás alapján a gótok zárt településterületet kaptak Thracia északi részén, Moesia Inferiorban és Dacia Ripensisben, ahol saját vezéreik alatt és saját törvényeik szerint élhettek.

Valens császár és Athanaric békekötése a Dunánál

Hydatius szerint ez a **béke csak látszólagos** volt, mert néhány hónappal később a gótok megszegték a feltételeket és felmondták a rómaiakkal kötött szerződést, mivel ellátási nehézségek adódtak és a római hivatalnokok a helyzetet kihasználva gyakran megvesztegethetőnek bizonyultak. Theodosius a gótok területfoglalásait követően helyőrséggel biztosította a városokat, a római népességre pedig a korábbinál jóval súlyosabb adóterheket szabott ki, így az elkeseredett lakosság gyakran éppen a gótokhoz fordult segítségért. A rómaiak egy része úgy gondolta, hogy a barbárok fölött aratott több évszázados sikerek után a birodalom válságba került és valójában képtelen a hatékony védekezésre. Néhányan talán felismerték azt a betelepítésekkel járó kockázatot is, hogy a germán seregek egyre nagyobb önállósággal rendelkező vezetői idővel akár teljes függetlenséget és politikai hatalmat is követelhetnek majd maguknak. Minden nehézség ellenére azonban elsődlegessé vált az a **stratégiai szempont**, hogy a kényszerhelyzetben és átmeneti megoldásként betelepített gótok komoly katonai segítséget jelenthetnek más barbár népek elleni harcban, a velük kötött *foedus* pedig követendő mintát nyújthat a többi barbár nép számára egy Rómával való szerződés megkötéséhez.

Theodosius uralkodásának negyedik esztendejében a gótok felmondták a rómaiakkal kötött szerződést és a gyámkodást. Megválasztották királyuknak Alaricot, mert nem tartották magukhoz méltónak, hogy Róma alattvalói legyenek és olyanoknak engedelmeskedjenek, akiknek a törvényeit és hatalmát már régóta megvetették, akiket csatában legyőztek, és akikkel megszakították a szövetséget.

(Isid., Hist. Goth. 12.)

Theodosius 389-es obeliszkje. A felső szinten Honorius, Arcadius, Theodosius és II. Valentinianus ül a trónon udvari tisztségviselők között, az alsó szinten balról perzsák és jobbról gótok mutatnak be hódolatuk jeléül ajándékokat

Csoportosítsa a barbárok betelepítése mellett és ellen szóló érveket a betűjelek beírásával!

- A barbárok saját vezérük alatt vonulnak háborúba.
- A mezőgazdasági termelés kisebb költségekkel jár.
- A rómaiak kevésbé vállalnak katonai szolgálatot.
- A barbárokból szerveződött sereg zsoldját Róma fizeti.
- A birodalom határainak védelme biztosítottá válik.
- A betelepített barbárok pontos számáról nincsenek adataink.
- Korábban alig biztosítottak jogokat a barbároknak.
- Jelentős bevételekre számíthat a birodalmi kincstár.
- A betelepített népek adómentességet kaphatnak.
- Újoncozással ütőképesebb hadereje lehet a rómaiaknak.

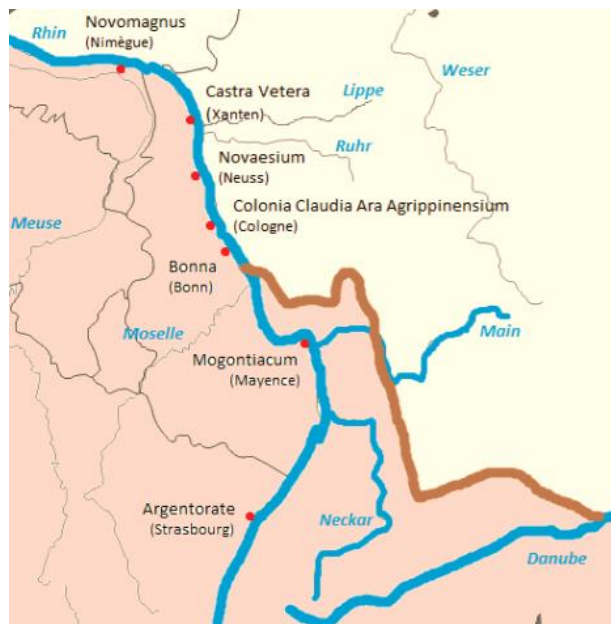

4.

Miért keltek át barbár törzsek a befagyott Rajnán?

Az általánosan elfogadott nézet szerint 406 végén a befagyott Rajna jegén átkelve a szvévek, az alánok és a vandálok két csoportja **áttörte a rajnai limest**, harc nélkül elfoglalták Mogontiacum és Treveri városát, majd előzőnlötték Galliát egészen a Pireneusokig. Az átkelés pontos helyére, idejére és körülményeire vonatkozóan máig számos nyitott kérdés maradt. A galliai betörést a kutatók többsége Isidor feljegyzései alapján 406. december 31-ére datálja. Hieronymus a 409-es betlehemi levelében még ide sorol más népeket is, de a szvévekről egyáltalán nem ejt szót. Mivel a többi forrás említi a szvéveket, a kvádok későbbi galliai jelenlétéről viszont egyáltalán nem tudunk, Hieronymus valószínűleg összekeverte őket, a szarmaták pedig tévedésből kerültek a listára.

A **limes** a Római Birodalom védelmét szolgáló szárazföldi határvonal, amelyet a császárkorban létesítettek az adott útszakaszokhoz kapcsolódó sáncok, árkok, őrtornyok és erődök építésével, illetve a természetes akadályok, folyók bekapcsolásával. A barbárok elleni védekezés hatékonyságának érdekében a **limes Germanicus** épített szakasza az Északi-tengertől a Rajna mentén Kölnig, majd innen a Dunáig, illetve Keiheimig 382 km hosszúságban védte Germaniát és Raetiát árkos földtöltések, kőfalak és véderőművek összefüggő láncolatával.

A teljes limes Germanicushoz 568 km-en 60 erőd és 900 őrtorony tartozott

Két esztendővel Róma városának megtámadása előtt az alán, a szvég és a vandál népek Stilicho bujtogatására átkeltek a Rajnán, előzőnlötték Galliát, legyőzték a frankokat és szakadatlan rohammal egészen a Pireneusokig hatoltak.

(Isid., Hist. Vand. 71.)

A számtalan, igen-igen vad törzs elfoglalta egész Galliát. Ami az Alpok és a Pireneusok közt van, amit az Óceán és a Rajna zár körül, azt kvádok, vandálok, szarmaták, alánok, gepidák, herulok, szászok, burgundok, alemanok és – ó, siratni való államunk! – ellenséges pannonok dúlták föl!

(Hier., Ep. 123,15.)

Tours-i Gergely szerint a **Rómával szövetséges frankok** az átkelés közben megtámadták a hasding vandálokat és megölték Godigiselt királyt 20 ezer vandállal együtt, ezzel kis híján kiirtották az egész törzsüket. A vandálok segítségére Respendial alán király sietett, aki legyőzte a frankokat, így a vandálok és az alánok egy csoportjával együtt szabadon átkelhetett Galliába. A vandálok átkelését Godigisiel fia, Gunderic vezette, aki hatalmas pusztítást végzett Galliában és fosztogató hadjáratokat indított Aquitania irányába.

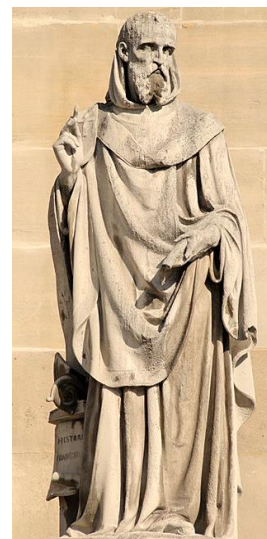
Római erőd rekonstrukciója Saalburgnál

Az alánok másik csoportja Goar vezetésével kelt át a Rajnán, de a burgundok Moguntiacum környéki letelepedése miatt váratlanul csatlakoztak a rómaiakhoz és letelepedtek Galliában. Elképzelhető, hogy Goar valójában a frankokhoz csatlakozott a többi barbár törzs elleni harcban, mindenesetre az általa vezetett alánok néhány évvel később másoktól eltérően nem vonultak tovább Hispania felé.

Respondial, az alánok királya, mivel Goar átállt a rómaiakhoz, seregét visszavonta a Rajnától. Miközben a vandálok a frankokkal folytatott háborúban küzdöttek, királyukat, Godigiselt megölték, és majdnem 20 ezer katona pusztult el a csata során. Az összes vandált megsemmisítették volna, hacsak az alánok serege időben nem sietett volna a segítségükre.

(Greg. Tur. 2,9.)

Tours-i Szent Gergely (Gregorius Turonensis) latin nyelven alkotó frank egyházi író (538–594). Tours püspökeként számos munkát írt, ezek közül legismertebb az 591-ben befejezett *Historia Francorum* (A frankok története). A 10 könyvből álló műben nemcsak a frankokkal foglalkozik, hanem vulgáris latin nyelven, késő ókori szerzők és saját tapasztalatai alapján bemutatja Gallia keresztény társadalmát és a keresztény hittől való eltávolodás következményeit.

Tours-i Gergely 19. századi szobra Párizsban

Nem tudjuk pontosan azt sem, hogy mennyien **vettek részt az átkelésben**. Egyes kutatók szerint 30 ezer katona és 100 ezer ember érkezett Galliába, mások viszont úgy gondolják, hogy döntően csak katonai csoportok keltek át a Rajnán és nem egész törzsek vándoroltak az új területek felé. Mivel

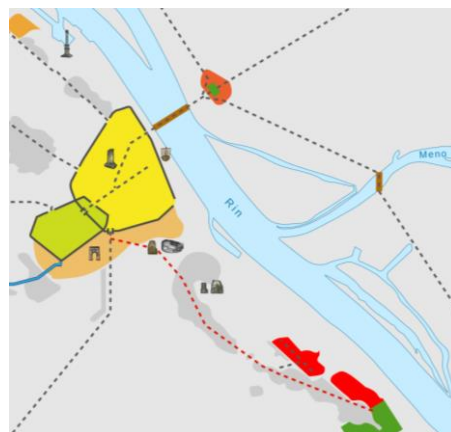

Hieronymus a kifosztott városok közül elsőként Moguntiacumot említi, amelyet a barbárok teljesen leromboltak és templomában ezreket lemészároltak, arra következtethetünk, hogy az átkelés a moguntiacumi Rajna-hídon vagy annak közelében történt egy konkrét haditerv alapján.

Germán törzsek rajnai átkelése egy illusztráción

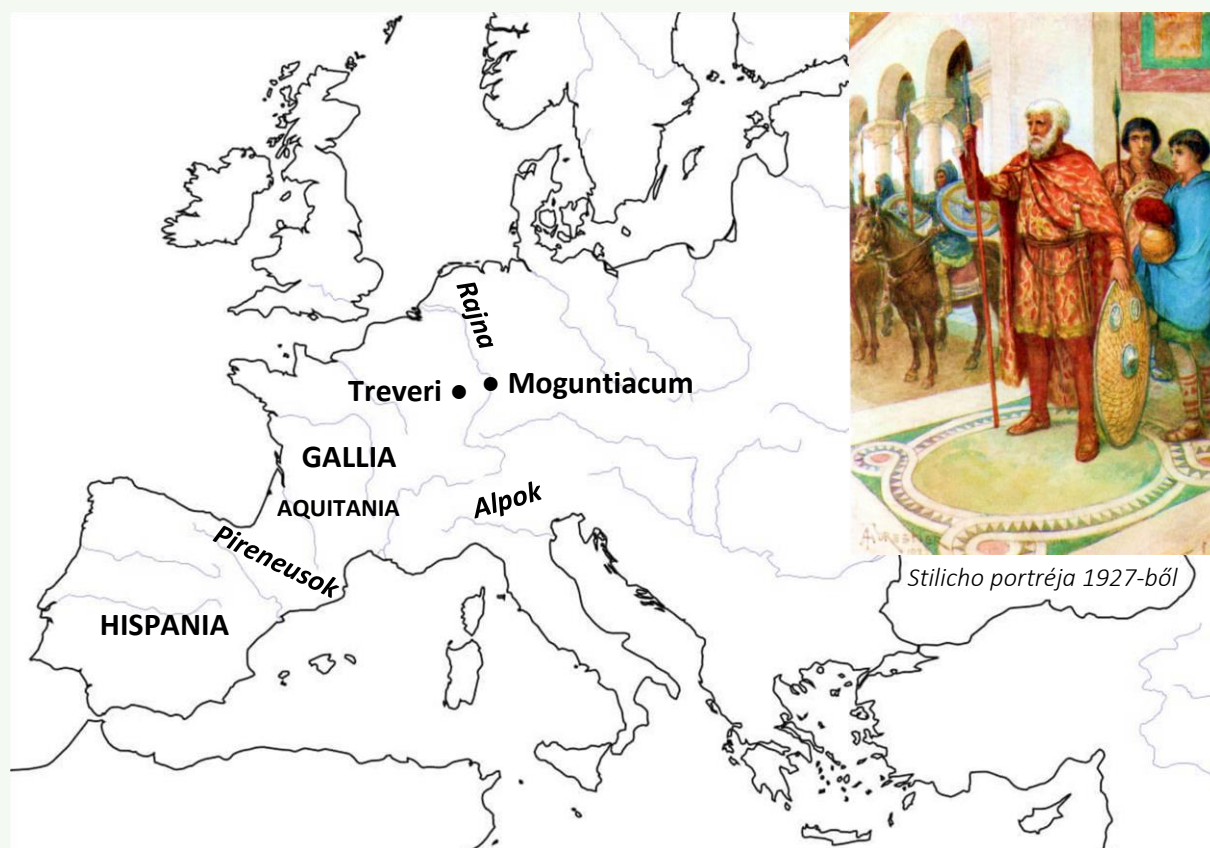
Mainz mai látképe a Rajnával

Az átkelés helyszíne feltehetően a Pons Ingeniosa híd volt

Írja be a térképen látható helyneveket a megfelelő állítások után a táblázatba!

Állítások	Helynevek
a) Caesar által meghódított tartomány, a germánok 406 után szállták meg.	
b) Germán város a Mosel folyó mentén, a barbárok harc nélkül elfoglalták.	
c) 1230 km hosszú folyó, ezen keltek át a barbárok 406-ban.	
d) Gall régió az Atlanti-óceán partvidékén, ezt a tartományt is fosztogatták a vandálok az ókorban.	
e) 491 km hosszú magashegység, ez állította meg a barbárok előrenyomulását.	
f) A Pireneusi-félsziget tartományainak összefoglaló neve.	
g) Püspöki és egyetemi székhely, a barbárok itt keltek át Galliába.	
h) 1200 km hosszú magashegység, a barbárok által elfoglalt terület északi határa.	

Eközben Stilicho comes, aki a vandálok harciatlan, kapzsi, hitszegő és család népéből származott, kicsire becsülve azt, hogy az imperator alatt parancsolhatott, arra törekedett, hogy fiát, Eucheriust, mint a legtöbbben állítják, aki már gyermekkorától és magánemberként a keresztények üldözésén gondolkozott, akármilyen módon bejutathassa a főhatalomba.

(Oros. 7,38,1.)

A 406-os barbár betörésnél nem találkozunk a rómaiak oldalán szervezett ellenállással, mivel **Stilicho** korábban felemésztette a helyőrséget a vandálokkal és a gótokkal szemben vívott ütközetekben, ugyanakkor mégsem beszélhetünk a római katonai erők azonnali összeomlásáról, inkább a védelmi vonal fokozatos leépüléséről. A barbár betörésnek feltehetően nem volt egyetlen vezetője, a különböző törzsek közötti együttműködésből azonban valószínűsíthető, hogy néhány tehetséges és karizmatikus vezér a hadműveletek élére állt. A krónikák szerint Stilicho hívására érkeztek a barbár törzsek Galliába. Bár a fővezér valóban gyanúba keveredhetett vandál származása miatt, és pozíciója révén felelősséggel is tartozott a barbárok elleni védelem megszervezéséért, ebben az időben egészen más területeken harcolt és nem hibáztatható a rajnai betörésért. A Stilicho ellen felhozott vádak inkább azzal magyarázhatjuk, hogy a barbár katonaság növekvő szerepével egyre jobban szembefordult a római közhangulat.

Érdekes azt is megvizsgálunk, milyen **politikai körülmények** között került sor a barbárok átkelésére. Miután a britanniai csapatok 407-ben III. Constantinust Honorius ellencsászárává nyilvánították, szüksége volt olyan területre, ahol ténylegesen gyakorolni tudja hatalmát, ezért a barbár invázió miatt seregével áttelepült Galliába és irányítása alá vonta az ottani frank, burgund és alemann csapatokat. Egy előkelő római testvérpár, Didymus és Verinianus három évig féken tartotta a barbár seregeket a Pireneusoknál, de miután alaptalanul kivégezték őket, már nem tudták megakadályozni a barbárok betörését. III. Constantinus fia Gerontius parancsnokkal 408-ban vereséget mért Honorius csapataira Hispaniában, de Constantinus 409-es galliai kinevezése után Honoriusnak a gót seregek közeledése miatt el kellett ismernie Constantinus hatalmát és Gerontius Hispania fölötti kormányzóságát. Később azonban Gerontius nyíltan a császár ellen fordult és arra ösztönözte a Galliában fosztogató barbár törzseket, hogy keljenek át Hispaniába, ahol katonai szolgálatért cserébe földet kaphatnak és letelepedhetnek.

*Honorius császár kegyencei J. W. Waterhouse
19. századi festményén*

Kösse össze az alábbi leírásokat a megfelelő személynevekkel!

- a) Nyugatrómai császár, uralkodása alatt fosztották ki Rómát.
- b) Vandál király, a frankok gyilkolták meg.
- c) Alán uralkodó, átállt a rómaiakhoz.
- d) Nyugati ellencsászár, a britanniai seregek választották meg.
- e) Római tábornok, Hispaniára terjesztette ki hatalmát.
- f) Alán uralkodó, legyőzte a frankokat.
- g) Vandál király, népével Galliában fosztogatott.

Goar
Respindial
Gerontius
III. Constantinus
Gunderic
Honorius
Godigisel

5.

Hogyan osztották fel a barbárok egymás között Hispaniát?

409-ben az alánok, a vandálok és a szvévek a Pireneusokon keresztül **betörték Hispaniába**, és csaknem két évig fosztogatták a tartomány urbanizált és vidéki területeit egyaránt.

Amint a barbárok féktelenül végigrabolták egész Hispaniát, a veszedelmes járvány megállíthatatlanul terjedt tovább; a városokban felhalmozott kincseket és javakat az adószedő kegyetlenül elrabolta, a katonaság pedig felémésztette. Olyan szörnyű éhínség ütötte fel fejét, hogy az emberek éhségüket emberhússal csillapították; az anyák tulajdon gyermekeiket ölték meg, hogy testüket saját kezűleg megfőzve elfogyaszthassák; a vadállatok, amelyek korábban csak fegyverek, éhínség vagy járvány által elhullt tetemekkel táplálkoztak, most a legbátrabb férfiakat is megölték és húsuikat elfogyasztották: így sodródott megállíthatatlanul pusztulása felé az emberi faj. Négy csapás sújtotta tehát az egész világot: a fegyver, az éhínség, a járvány és a vadállatok, s beteljesedtek az Úr szavai, amelyet a próféták megjövendöltek.

(Hyd. 40.)

A források szerint 409. szeptember 28-án vagy október 12-én keltek át a barbárok Hispaniába, a modern kutatók többféleképpen értelmezik a **két időpont** említését. Az egyik feltételezés szerint több szóbeli vagy írásbeli forrás állt a történetírók rendelkezésére, és nem tudtak dönteni a dátumok között, más elképzelés alapján a két időpont a hónap első napját jelentő *Kalendae* (KI) és a közepét jelölő *Idus* (Id) hasonló rövidítésének köszönhető. A leginkább logikus magyarázat szerint a két dátumot az átkelés kezdetének és végének tekinthetjük, mivel egy több ezer főből álló sereg ilyen természeti akadályon csak nehezen tudna 24 óra alatt átkelni.

410-ben lehetett a fosztogatások csúcspontja, mert a következő évben Hydatius már csak Hispania tartományait említi a kifosztott területek között. Az éhínség részletes leírása a krónikában jól mutatja, hogy mennyire súlyos élelemhiány következhetett be, ha a barbárok úgy döntöttek, hogy korábbi életformájukkal szakítva megpróbálnak letelepedni az elfoglalt területeken.

411-ben a barbár népek békét kötöttek a rómaiakkal és **felosztották egymás között** Hispania provinciáit. A siling vandálok Hispania Baeticában telepedtek le, az alánok megkapták Lusitaniát és Hispania Carthaginiensist, a hasding vandáloknak és a szvéveknek Gallaecián kellett osztozniuk, de Tarracensis továbbra is római ellenőrzés alatt maradt. A szvévek Gallaecia nyugati részén, az Atlanti-óceán partjánál telepedtek le, valószínűleg a Portus Cale és a Ponte Vetera közötti területen.

A Pireneusok hegyvonulatának látképe Toulouse-ból

Hydatius szerint a barbárok a hispaniai tartományokat **egymás között kisorsolták**, vagyis sorsolás útján (*sorte*), a római központi hatóságok közreműködése nélkül osztották el a megszállt területeket, ugyanezt az álláspontot támasztja alá Isidor (*sortiti sunt*) és Orosius (*sorte possessione*) beszámolója is. Hasonló elvek szerint jártak el a vandálok 439-ben, amikor a Carthago környéki földeket katonai rendszer szerint, a zsákmányelosztás alapján sorsolással osztották szét egymás között. Számos kutató azonban úgy véli, hogy a *sorte* inkább a *sortes* (telek) szóra utal, tehát sorsolás helyett valójában osztozkodásról volt szó, amely alapján a barbár népek létszámuknak megfelelő nagyságú földet kaphattak egy megállapodás keretében a római kormányzattól, más megközelítés szerint a területek elosztása inkább a barbár törzsek erőviszonyaihoz igazodott.

Hispania területének felosztása 411-ben

Számos becslés áll a rendelkezésünkre, amely a letelepülő **barbár törzsek létszámára** vonatkozik. A germán népek általában kevésbé romanizált területeken, csoportosan és a római lakossághoz képest jóval kisebb arányban telepedtek le, az 5. századi törzsek létszáma így kb. 25–90 ezer között mozgott. A Hispaniába érkező alánok számát 30–40 ezerre, a siling vandálokét 50 ezerre, a hasding vandálokét maximum 80 ezerre becsülik, a szvévek képezhették a betörő népek közül a legkisebb csoportot 20–35 ezres létszámukkal.

Amikor az említett csapások teljesen végigpusztították Hispania tartományait, a barbárok az Úr könyörületességéből hajlandóak voltak békét kötni, és a tartományok területeit kisorsolták egymás között letelepedésre.

(Hyd. 41.)

411-ben szörnyű csapás pusztította Hispaniát, végül a barbárok Isten irgalmából hajlandóak voltak békét kötni és a tartományokat kisorsolták egymás között.

(Isid., Hist. Vand. 73.)

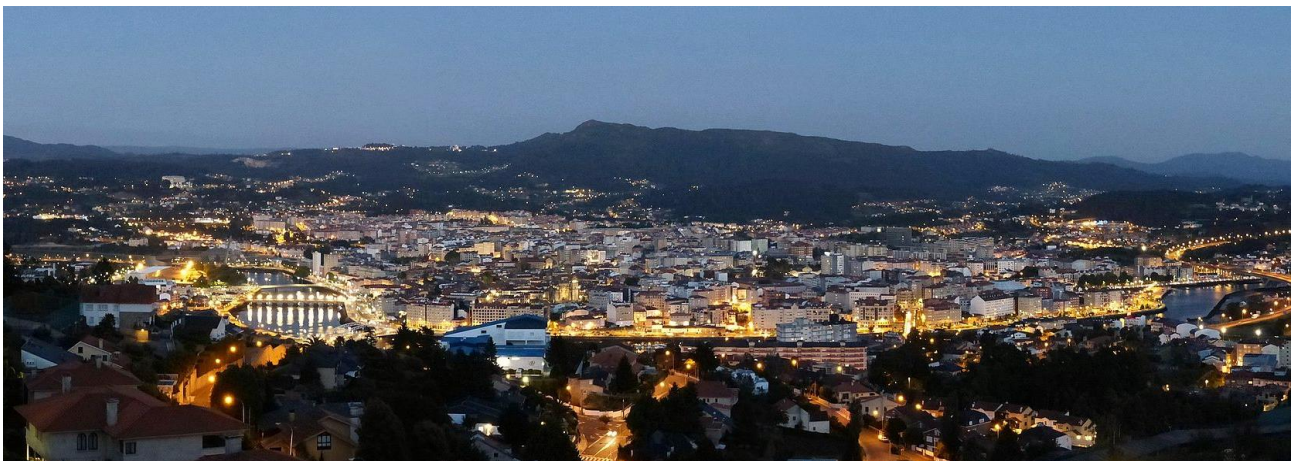
Miután egy ideig nagy és véres portyákat végeztek, aztán súlyos pusztításokat anyagiakban és emberekben, ezeket valamiképpen ők maguk is megszügyellték, kisorsolván és szétosztván a birtoklását, mostanáig ott tartózkodtak.

(Oros. 7,40,10.)

Kiemelhetjük azt is, hogy a barbárok **nem a klasszikus hódítással** szerezték a földjeiket, letelepítésük során fontos szempont lehetett a korábbi időszakból ismert *divide et impera* elve is, melynek során a barbár katonák családjai a római veteránokhoz hasonlóan földet kaptak és azokból jelentős jövedelemre tettek szert. A gótok, a burgundok és az alánok letelepedési szokásait vizsgálva a probléma komplexitására figyelhetünk fel, hiszen a kezdeti felosztáshoz képest eltéréseket mutathatnak a tényleges, letelepedéshez használt területfoglalások.

A ***divide et impera*** (oszd meg és uralkodj) kifejezés a Római Birodalom egyik legismertebb politikai eljárás-módja. Ennek értelmében ha a rómaiak az ellenfelek közül egyeseknek ígérnek bizonyos előnyt, míg másoknak nem, ezáltal az ellenfelek egysége megbontható, így külön-külön könnyebben legyőzhetőek vagy ellenőrzés alatt tarthatóak.

Egykor a Fekete-tengertől a Iulius-i Alpokig semmi sem volt a miénk, ami most a miénk, és miután harminc év alatt teljesen összeomlott a dunai határvédelem, most a Római Birodalom belsejében dúl a harc... Ki hinné el ezt? Milyen történeti munka foglalná össze méltó stílusban, hogy Róma saját ölében már nem a dicsőségért küzd, hanem a létért? Sőt, még csak nem is küzd, hanem pénzzel és mindenféle tárggyal vásárolja meg az életét? Ez nem a császárok vétke folytán következett be, akik talán még igen vallásosak is voltak, hanem a félbarbár áruló bűne miatt, aki a mi pénzünkéből fegyverezte föl ellenünk az ellenségeinket.
(Hier., Ep. 123,16.)

A mai Pontevedra éjszakai látképe

Egészítse ki a szöveget a megfelelő szavak behelyettesítésével!

A barbár népek _____ (a) provinciából érkeztek Hispaniába 409-ben, majd békét kötöttek a _____ kal (b) és felosztották vagy kisorsolták egymás között a tartományokat. A _____ (c) Gallaeciában telepedtek le, a vandálok egy része _____ (d) területére ment, de _____ (e) ezt követően is császári irányítás alá tartozott. Legnagyobb létszámban a _____ (f) érkeztek a félszigetre, egyes kutatók szerint a kiosztott területek is az erőviszonyok alapján kerültek megállapításra.

szvévek
Tarraconensis
rómaiak
Gallia
vandálok
Baetica

6.

Milyen szövetséget kötöttek a rómaiak és a barbárok?

411-ben a barbárok letelepedésekor a **rómaiakkal kötött békeszerződést** írásban is rögzíteni kellett, amelyről egyik oldalukon Hermericet, a másikon Honoriust ábrázoló *solidus*ok és *tremissisek* is tanúskodnak. Orosius azt állítja, hogy a vandál, az alán és a szvév király aktívan törekedett egy olyan szerződés megkötésére, amely hasonló volt a gótokkal kötött egyezményhez, ezért valószínűsíthető, hogy a barbárok megállapodtak a római kormányzattal, hogy katonai szolgálatért cserébe földet és a letelepedéshez területeket kapnak. Számos kutató szerint az is elképzelhető, hogy valódi *foedus* típusú szerződés jött létre a szvévek és a rómaiak között, ahogyan Honorius 418-ban a hasding vandáloknak is ilyen módon engedélyezte a letelepedést, így a barbár vezetők azért ismerhették el a

római császár hatalmát, hogy *foederati*-ként élhessenek a birodalom területén. A lehetőségeket és a legújabb kutatási eredményeket megvizsgálva valószínűsíthetjük, hogy a barbár népek egy rómaiakkal kötött *foedus* alapján osztozkodtak és telepedtek le Hispaniában.

Honorius nevével veretett solidus és tremissis

A többi, alán, vandál és szvév király is ugyanazzal az akaratval kívánt velünk egyezkedni, azt üzenvén Honorius imperatornak: „Légy te békességben mindenkiel és vedd mindenkinek a kezeseit; mi magunknak ütközünk meg, magunknak pusztulunk és neked győzünk, a te államodnak halhatatlan hasznára, ha mindkét oldalon elpusztulnánk.”

(Oros. 7,43,14.)

Nem vitathatjuk azonban, hogy Theodosius 382-ben csak a kényszerhelyzet miatt és időnyerés céljából, a **gótok tömeges megjelenése** miatt biztosított számukra engedményeket, a velük kötött szerződéssel nem kívánt precedenst teremteni, ezért ha a birodalom területére később újabb barbár csoportok érkeztek, azokat elsősorban megpróbálta legyőzni, ha pedig ez nem sikerült, akkor csökkentett jogkörrel (*laeti*) telepítette le őket, és igyekezett jogi különállásukat fokozatosan megszüntetni. Többen ezért valószínűsítik, hogy a szvévek a rómaiak jóváhagyása nélkül foglalták el Galliciát, és mivel a vezetőik egyáltalán nem úgy viselkedtek, ahogyan egy *foedus* alapján elvárható lett volna, hanem inkább a teljes függetlenségre törekedtek, sohasem jött létre semmilyen szerződés a rómaiak és a szvévek között.

Honorius 406-os domborműve Anicius Petronius Probus consul kétszárnyú összecsukható táblácskáján, diptychonján

398-tól a **ius hospitalitatis** (vendégjog) alapján a római birtokosok a barbárok által megszállt területeken kötelesek voltak a házukat és a földjüket a rajta lévő munkaerővel együtt megosztani a germánokkal, jellemző módon Italiában az egyharmad rész, Galliában és Hispaniában pedig a kétharmad rész átadásával. Ez a közösség által kiosztott *sors* nevű terület csak 50 év után vált a germánok tényleges tulajdonává, addig viszont jogi és adózási szempontból is a római birtokos vállalt felelősséget a földdel kapcsolatban. Bár a legtöbb esetben, így a szvévek által megszállt Gallaeciában is a nagybirtokos arisztokrácia tagjai megtarthatták a földjeiket, az afrikai vandálok és a dél-galliai gótok már nem osztozkodtak ilyen békés módon, hanem a római birtokosokat elűzték a földjeikről és sok esetben kegyetlen fosztogatásokat is végrehajtottak.

Bár konkrét **bizonyítékunk** valóban nincs semmilyen **szerződéskötésre**, elfogadhatónak tűnik az a feltételezés, mely szerint a szvévek *ius hospitii* típusú szerződést kötöttek a rómaiakkal a letelepedés során, vagyis az állami földekből kaptak területeket, de elképzelhető az is, hogy kisebb, alkuszerű megegyezésekről van szó, vagy csak néhány csoportjuk telepedett le a szerződés alapján. A barbár betörés gyorsasága és előkészítetlensége miatt nem zárhatjuk ki az egyenlőtlen területelosztást sem, de mindez állami beavatkozás nélkül valószínűleg meg, mivel a letelepedés rendje és a szerződés betartása általában csak a római hatóságok ellenőrzésével volt lehetséges.

Theodosius 388-as ünnepi ezüsttálja, missoriumja, a császár mellett Arcadius és II. Valentinianus a germán testőrökkel

Karikázza be annak a *három* állításnak a betűjelét, amelyek igazak a szvévekre!

- a) Az uralkodói intézkedések nem a rómaiakkal való együttműködésre utalnak.
- b) A római hatóságok előre megtervezetten irányították a területfoglalásokat.
- c) Az általuk megszállt területeken a római arisztokrácia kezdetben megtarthatta a földjeit.
- d) A békeszerződések szövege alapján szövetségesként telepítették le őket.
- e) Kizárhatjuk az alkuszerű megegyezéseket vagy kisebb csoportok letelepedését.
- f) A rómaiakkal kötött békét az uralkodók képmásával kibocsátott pénzermék is igazolja.

7.

Hogyan fogadták a rómaiak a szvév betelepedést Gallaeciában?

Érdemes azt is megvizsgálunk, hogy milyen hatást gyakorolt a **szvévek betelepédése** a Gallaeciában élő római lakosságra, és hogyan alakultak a kezdeti interakciók a két fél között. A gallaeciabeliek az első fosztogatások hatására egy idő után valószínűleg felhagytak korábbi földműves tevékenységeikkel, és az alacsonyan fekvő területekről vagy közigazgatási központokból a biztonságot jelentő magaslatokra, korábban kevésbé lakott hegyvidéki területekre költöztek, ezáltal a várak és az erődítmények környékén megnőtt a lakosság száma, ahogyan azt régészeti és numizmatikai bizonyítékok is alátámasztják. Hasonló folyamat játszódott le a birodalom más részein is, mivel a római arisztokrácia és a városi *decuriók* a belső területekre, Dél-Galliába vagy Italiába húzódtak vissza, a barbár fosztogatásoktól szenvedő lakosság pedig a magasabb erődítményekben és a városokban keresett menedéket, ezáltal egész vidékek néptelenedtek el, ahová a barbár törzsek később beszivárogtak vagy szervezetten betelepedtek.

Egy 420-ban kiadott **császári rendelet** már kifejezetten megengedte a nagybirtokosok számára, hogy a barbárok elleni védekezés érdekében erődítményeket építhessenek a birtokon, ezáltal nagyvállalkozók közmunkákkal fogtak bele az erődök és a városfalak építésébe, hogy saját személyzetük és magánhadsergük bevetésével biztosítsák az odamenekült lakosság nyugalmát.

Római katonák egy késő császárkori erődben

A csapásokat túlélő hispaniaiak városokként és erődítményeként alávetették magukat a tartományok fölött uralkodó barbár hatalomnak... A szvévek Hermeric király alatt kifosztották Gallaecia középső területeit. Amikor a biztonságosabb erődítmények birtokosai a férfiak egy részét lemészárolták, más részüket pedig foglyul ejtették, az elfogott családok visszaadásával állították helyre a megszegett békeszerződést.

(Hyd. 41; 81.)

Hydatius azt írja a krónikájában, hogy a rómaiak városokként és erődítményeként hódoltak be a szvéveknek, később viszont a lakosság egyházi életének megszervezésekor arról tudósít, hogy a Gallaecia középső részén lévő biztonságosabb erődítmények sikeresen **szembeszálltak a szvévekkel**. A kutatók szerint elsősorban a gallaeciai földművesekből szerveződhetek római csapatok a szvévek ellen, mivel leginkább az ő érdekükben állt megszüntetni azt az állapotot, amelyben a szvév katonák elvették a rómaiak által megtermelt gabonát. Ezek az erőfeszítések többnyire csak alkalmasszerű ellenállások lehettek, tehát a vidéki erődítmények egy része nem szervezett keretek között, hanem magánakcióként szállt szembe a szvév hódítókkal, ahogyan régészeti leletek is a megszállás folytonosságára, a lakosság növekvő félelmére és fokozott fegyveres ellenállására utalnak.

Coimbrában a várost kettévágva egy 6 m magas és 3 m széles védőfalat építettek az elhagyatott épületek anyagaiból, amely mögé szükség esetén vissza tudott húzódni a városi lakosság

A **castellumok** saját igazgatással rendelkező, de a városoktól függő benépesített területeket jelentenek, ezt a fogalmat gyakran a **castrumok** helyett használják, így a biztonságot kereső lakosság az általa elfoglalt magaslatokon nemcsak ideiglenes vagy állandó településeket hozott létre, hanem stratégiai céllal katonai védelmi pontok, kis erődítmények és tornyok kialakítására is törekedett.

A 4. századi partmenti területekről előkerült pénzleletek sem segítenek annak eldöntésében, hogy a jellegzetesen **gallaeciai települések** már a szvévek megérkezése előtt is lakottak voltak-e, mindenesetre a régészeti dokumentáció szerint a római lakosság az 5. század második felében sem hagyta el tömegesen ezeket a védett területeket, és még arra is látunk példát, hogy a szvévek és a gallaeciaiak gyakran ugyanazokban a hegyvidéken elhelyezkedő városokban éltek, és nem tudunk arról, hogy különösebb konfliktusok alakultak volna ki közöttük. Bár a szvévek gallaeciai jelenlétéről nagyon kevés régészeti emlékünk van, a nyugati részek temetői kultúráinak elemzése során bizonyítékok kerültek elő arról, hogy különösen az előkelők esetében egyértelmű a folytonosság a római hagyományok és a barbár népesség között, ebből viszont arra következtethetünk, hogy a romanizált szvévek a mértékten pusztítás helyett inkább felhasználták a meglévő római struktúrákat és adottságokat.

A legbátrabb népek, akik eddig soha nem találkoztak szembe méltó ellenféllel, most saját maguk semmisítették meg magukat, kölcsönös sebekkel egymást megsebesítve. Csodálatos látványosságnak vélem azt, ahol látni lehetett, hogy hosszú lándzsával harcoló gót, karddal dühöngő gepida, dárdatól ütött sebe miatt lehanyatló rugus, gyalogos szvég, nyilait elfogyasztó hun, nehézfegyverzetű alán és könnyűfegyverzetű herul alkotja a csatasort.

(Iord., Get. 261.)

Gallaeciát azért szokás a **legkevésbé romanizált provinciának** tartani Hispaniában, mert még az 5. század elején is léteztek azok a római kor előtti identitások, amelyek kevésbé urbanizált rétegeként szembeszálltak az idegekkel. Kivételt jelent ez alól a kulcsfontosságú Lucus és környéke, amely erődítményeinek köszönhetően egészen az 5. század közepéig megőrizte római jellegét, a nagybirtokrendszer elterjedése miatt pedig a központi hatalom gyengesége ellenére felerősödött a terület romanizálódása. A forrásokon alapuló modern kutatások azt igazolják, hogy eredetileg a szvévek is a római parasztokhoz hasonló földművesek voltak, a gallaeciai letelepedés után pedig visszatértek ehhez a foglalkozáshoz, míg mások testőrként vagy zsoldosként szolgáltak és békésen éltek együtt a római lakossággal.

A szvég letelepedés központi helyei (o) és a mezőgazdasági termelés szinterei (●)

Az átkozott barbárok is ezután nemsokára kardjaikat ekevasra cserélték és a hátramaradt rómaiakat úgy pártolják, mint iménti szövetségeseiket és barátaikat, úgyhogy már közöttük is találhatók egyes rómaiak, akik inkább akarják a barbárok közt a szegényes szabadságot, mint a rómaiak közt az adófizető gondokat tűrni.

(Oros. 7,41,7.)

A kutatók többsége egyetért abban, hogy a szvévek gallaeciai letelepedése **nem volt annyira katasztrofális esemény**, mint amennyire a római krónikások ábrázolják. A katolikus egyház igazgatási formái például kivétel nélkül megmaradtak a szvévek által megszállt területeken is, régészeti leletek pedig azt bizonyítják, hogy a szvévek megjelenése nem akadályozta a Földközi-tengeren érkező importot és nem alakította át lényegesen a kialakult birtokviszonyokat, de nem hozott radikális változást a településhálózat elosztásában és összetételében sem. A mezőgazdasági tevékenységek és a tengeri kereskedelem visszaesése nem feltétlenül a szvég hatalom erősödése, hanem az egész birodalmat érintő gazdasági-társadalmi folyamatok és a lakosság krisztianizálódása miatt következett be.

Karikázza be a helyes válasz betűjelét!

1. Mi volt a lakosság első reakciója a szvévek érkezésekor?

- a) áttértek az ipari tevékenységekre
- b) hegyvidéki területekre költöztek
- c) szervezeten harcoltak a lakóhelyükért

2. Mi **nem** jelentett biztonságot a menekülő rómaiaknak?

- a) közigazgatási központok
- b) várak és erődítmények
- c) a nagybirtokosok építményei

3. Mire utalnak a régészeti leletek a lakosságra vonatkozóan?

- a) egyre inkább elfogadták az idegeneket
- b) a fegyveres ellenállás csökkent
- c) a megszállás folyamatossá vált

4. Hogyan viselkedtek a szvévek a megszállás idején?

- a) folyamatosan konfliktusba keveredtek a helyiekkel
- b) kihasználták a római infrastruktúrát
- c) kegyetlen pusztítást végeztek a városokban

5. Milyen területen történt lényeges változás a megszállás miatt?

- a) egyházszervezet működése
- b) kereskedelmi kapcsolatok
- c) adószedés folyamata

6. Mivel foglalkoztak a szvévek Gallaeciában?

- a) kereskedőként szállítottak árukat
- b) testőrként forgatták a fegyvert
- c) teljesen felhagytak a földműveléssel

Római fal maradványa
Lugóban

4. századi bronz övcsat
Penadomingából

8.

Miben volt az első Rechiarius a germán uralkodók között?

Rechila szvév király 438–448 közötti uralkodása alatt Gallaeciából Hispania déli része felé vezette a hadjárait, így szinte folyamatosan harcban állt a rómaiakkal. 438-ban a római Andevotus legyőzésével rengeteg aranyat és ezüstöt zsákmányolt, majd meghódította Hispania középső területeit és Baetica központi városát, Hispalist. 446-ra a félsziget legnagyobb részét már a szvévek uralták és Carthaginiensist is az ellenőrzésük alá vonták. A császári hadsereg befolyása és a birodalmi hatóságok szerepe ugyan jelentősen csökkent, de Tarraconensis területe továbbra is római uralom alatt állt.

Rechiarius 1–3 g tömegű bragai siliquája, amely 310–650 között volt forgalomban

448-ban **Rechiarius** követte apját a trónon, ő volt az első germán uralkodó, aki **saját nevével pénzt veretett** Bracarában. A három ránk maradt *siliqua* típusú érme felirata (*iussu Rechiari reges*) a pénzverés jogának monopolizálását feltételezi. Mivel a késő császárkorban az önálló pénzverést a függetlenség egyik szimbólumaként szokás értelmezni, a megtalált leletek a római hatalommal szemben nagyfokú szvév autonómiára utalnak. Numizmatikai kutatások igazolják, hogy a 440-es évektől a szvév hatalom megerősödött, a pénzminták latinizációja pedig még arra is enged következtetni, hogy a Rómával való kulturális kapcsolatok erősödésével versengés indulhatott a gótokkal a félsziget fölötti hatalom megszerzéséért. Ennek során Rechiarius megpróbálta azt a látszatot kelteni, hogy a császári hatalom legitim képviselőjeként uralkodik Gallaecia fölött, ahogyan a korábbi király, Hermeric is veretett római mintára a császárok nevével arany *solidus* és ennek a harmadát érő *tremissist*.

Tremissis III. Valentinianus nevével a 425–455 közötti időszakból

A **siliqua** kicsi és vékony római ezüstpénz, amelyet a 4. századtól kezdve gyártottak. Többnyire súly- és értékegységként használták, a római arany *solidus* 1/24-ed részeként eredetileg 2,22 grammos volt, de így szokás említeni Constantinus 3,4 grammos ezüstterméit is. A numizmatikában ezzel a névvel jelölik a 2–3 gramm súlyú, rendkívül sérülékeny ezüstpénzeket is egészen a 7. századig, a régészeti leletek alapján gyakran használták ezeket medálként vagy szerencsehozó talizmánként.

Rechiarus volt az első a germán királyok között abban is, hogy **áttért a katolikus hitre**, de ennek idejéről és körülményeiről szinte semmit sem tudunk, feltehetően politikai okok motiválták a katolikusokhoz való csatlakozást. Nincsenek bizonyítékok arra sem, hogy Rechila eleve úgy nevelte volna a fiát, hogy elősegítse az egyházzal való jó kapcsolat kiépítését és a szvévek megtérését, pedig logikus szempont lenne ez Rechiarus tevékenységének megítélésekor.

Augusztusban, Emeritában meghalt Rechila, a szvévek pogány királya. Röviddel ezután fia, a katolikus Rechiarus lett a király. Jó néhány vetélytársa akadt saját családjából, mégsem leplezte le őket, hanem azonnal magához ragadta a hatalmat, hogy Gallaecia legtávolabb eső területeire is betörhessen és fosztogathasson.

(Hyd. 129.)

Rechiarus szobra Madridban

Szintén meghatározó lépés volt, hogy Rechiarus uralkodása elején, 449-ben egy **házassági szerződés alapján** feleségül vette I. Theoderic gót király lányát, amely a szvég–gót viszony jelentős javulását és a rómaiak elleni közös fellépés lehetőségét eredményezte. Mindez jól tükrözi azt a sajátos germán gyakorlatot, amely szerint a házasság egyfajta politikai aktusnak minősült és házasságokat gyakran a késülődő háborúk megakadályozására kötöttek.

Krisztus-monogram (krisztogram) egy 5. századi márványasztalon Gallaeciából

455-ben a római hadsereg gyengeségét és a hatalmi válságot kihasználva Rechiarus **stratégiát változtatt** és Carthaginiensis kifosztására indult. 456 elején a római és a gót követeket visszautasítva betört Tarraconensis területére, később egy nagyobb erejű támadással ismét itt fosztogatott és nagyszámú fogollyal tért vissza Gallaeciába. Válaszként az új gót király, II. Theoderic részben saját akaratából, részben Avitus császár utasítására hatalmas csapattal vonult a szvévek ellen. A két sereg 456. október 5-én találkozott Asturica városától 12 mérföldnyire, az Urbicus folyó partján, ahol Theoderic rövid idő alatt legyőzte és megfutamította a szvévek csapatait.

Rechiarus a gót király, Theoderic lányát vette feleségül. Uralkodását azzal kezdte, hogy kifosztotta Vasconiát. Röviddel ezután apósághoz, Theoderichez ment és a gótok segítségével feldúlta Caesaraugusta környékét, majd megtámadta a római uralom alatt álló Tarraconensis tartományt.

(Isid., Hist. Suev. 87.)

Avitus augustus Fronto comest küldte követként a szvévekhez. Theoderic, a gótok királya, a birodalomhoz való hűségét kifejezve hasonló módon követeket küldött hozzájuk, hogy saját maga és a Római Birodalom számára egyaránt fenntartsa a békeszerződést, amelyre mindketten felesküdték és megtartották feltételeit. A szvévek azonban a követeket mindkét részről visszautasították és megszegették esküjüket, majd betörték a római uralom alatt álló Tarraconensis tartományba.

(Hyd. 163.)

I. Theoderic Fabrizio Castello 16. századi festményén

Röviddel a csata megkezdése után legyőzték a szvéveket: seregüket lemészárolták, néhányukat foglyul ejtették, de legtöbbjük megfutamodott. Rechiarius is sebesülést szenvedett és alig tudott elmenekülni Gallaecia legtávolabb eső területeire.

(Hyd. 166.)

Az Órbigo folyó napjainkban

A források egybehangzóan azt állítják, hogy **Rechiarius**

is megsebesült egy dárdától. Isidor szerint a szvég király a tengerpart felé menekült és egészen a Portus Caléig jutott, de ott elfogták és visszavitték Theoderichez. Portus Cale régészeti feltárása során megtalálták azt a helyet, ahol feltételezhetően sor került Rechiarius elfogására, a nagy távolság miatt azonban kevésbé hihető Iordanes állítása, mely szerint a király egészen a Tirrén-tengerig el tudott hajózni, de egy vihar miatt vissza kellett fordulnia és ekkor esett fogságba. Theoderic seregei mindenesetre október 28-án rendkívül durva módon fosztották ki Bracara városát, kegyetlenül bántak a polgári lakossággal és az egyházi személyekkel egyaránt, decemberben pedig kivégezték Rechiariust is. A gótok ezután három hónap alatt felszabadították Hispania déli részét a szvég uralom alól, majd a következő években a hátramaradt seregek visszavonulás közben fosztogatták Asturica és Palentia környékét.

A szvévek királya, Rechiarius nagy sereggel megtámadta őt Asturica városától tizenkét mérföldnyire, de mindjárt a csata elején egy folyó mellett, amit Urbicusnak neveznek, vereséget szenvedett. Katonáinak egy része elesett, néhányukat elfogták, de a legtöbbjük megfutamodott. Maga a király is elmenekült dárdától sebzetten, övéi már nem tudták megvédeni. Portus Calénál elfogták és élve kiszolgáltatták Theoderic királynak.

(Isid., Hist. Goth. 31.)

Miután csatába bocsátkoztak, Theoderic, aki a jogos oldalon harcolt, győztesként került ki a vizigótokkal, és a szvévek egész népét szinte a teljes megsemmisülésig lemészárolta. Királyuk, Rechiarius, miután otthagya a veszélyes ellenfelet, menekülve hajóra szállt, a Tirrén-tenger viharos szele azonban, akár az ellenség, visszaverte őt és a vizigótok kezére jutott. A szerencsétlen nem tudta feltartóztatni a halálát, csak az elemi csapásokat cserélte fel.

(Iord., Get. 232.)

Állítsa sorszámozással helyes kronológiai sorrendbe az eseményeket, így a mondatok utáni betűket összeolvasva megkapja Rechiarius uralkodásának egyik fontos relikviáját!

- ___ a) Rechiarius feleségül veszi a gót király lányát. (L)
- ___ b) II. Theoderic legyőzi a szvén csapatokat Asturica mellett. (U)
- ___ c) Hispalis városa a szvévek kezére kerül. (I)
- ___ d) Caesaraugustát szvén és gót seregek ostromolják. (I)
- ___ e) Andevotus csapatai vereséget szenvednek Rechilától. (S)
- ___ f) A szvévek sok foglyot szereznek Tarraconensisben. (Q)
- ___ g) Rechiarius sebesülten a Portus Caléhez érkezik. (A)

Betűjelek sorrendje:

Megfejtés:

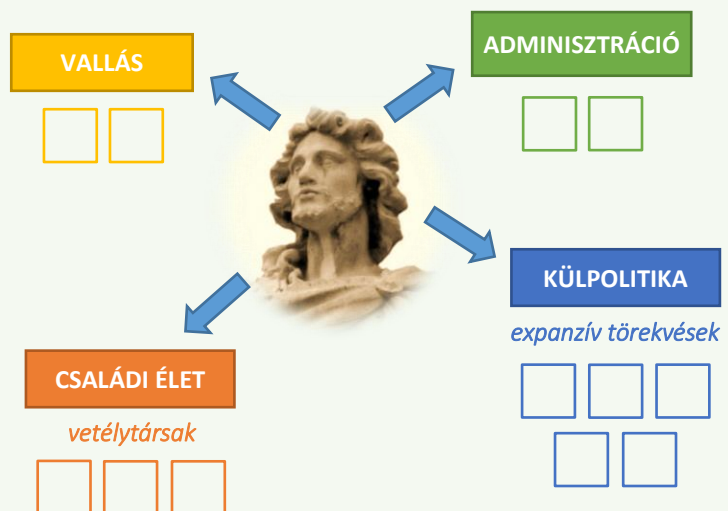
Rechiarius volt az első szvén király, aki Gallaeciában született. Sok szempontból folytatta elődei, Hermeric és Rechila **expanzív törekvéseit**, számos területen azonban úttörőnek számított a germán királyok között, így bátor újításai és harcias kedve a Szvén Királyság első szakaszának tetőpontját jelentik. A kutatók többsége kiemeli, hogy feltűnően sokszor igyekezett támadásokat indítani Tarraconensis felé, de ő volt az egyike azon kevés uralkodónak is, akik együtt tudtak működni a bagaudákkal. Ez a határozott külpolitikai agresszió az önálló pénzveréssel és a katolikus vallás felvételével párosulva Rechiarius eredetiségével és különleges személyiségével is magyarázható, ugyanakkor kétségtelen, hogy az ő uralkodása alatt vált a szvén állam területiális monarchiává.

A bragai vár erődtítménye az óvárosban

Égészítse ki a megadott kifejezések betűjelével a gondolattérképet, amely Rechiarius uralkodói portréját ábrázolja!

- a) szövetség a gótokkal
- b) katolikus hit felvétele
- c) gallaeciai születés
- d) fogolyszerzés Tarraconensisben
- e) önálló pénzverés
- f) Rechila öröksége
- g) vereség az Urbicus folyónál
- h) Carthaginiensis kifosztása
- i) Theoderic lánya
- j) követek visszautasítása
- k) szvévek megtérése
- l) autonómiára való törekvés

9.

Miért avatkoztak be a gótok a szvév külpolitikába?

Chaves (Aquae Flaviae) római hídja Traianus idején épült

A szvég Frumarius július 26-án **elfoglalta Aquae Flaviae városát**, foglyul ejtette Hydatius püspököt és feldúlta a város kolostorát a környező területekkel együtt. Ezzel egy időben Frumarius vetélytársa, Rechimund Auregens és Lucus környékét fosztogatta, a gót Sunieric pedig elfoglalta Scalabis városát, majd 461-ben visszatért Galliába. 460 második felében a szvévek látszólagos békét kötöttek a rómaiakkal, ugyanakkor nem sikerült megegyezniük a gótokkal két követváltás után sem, novemberben viszont Hydatius visszatérhetett Aquae Flaviae városába.

II. Theoderic portréja

Legközelebb csak 463-ban hallunk a szvévekről, amikor a római és a gót követek többször találkoztak a küldötteikkel. A szvévek ennek ellenére ismét Gallaecia fosztogatására indultak, ezért II. Theoderic gót király hozzájuk küldte néhány követtel együtt **Remismundot**, akinek a visszatérésekor lázadás tört ki a gallaeciabeliek és a szvévek között. Amikor 465-ben a szvévek egyhangúlag Remismund királyságát ismerték el, azonnal megújította a gótokkal kötött békét. Theoderic annak jeleként, hogy támogatja Remismund hatalomra kerülését, fegyvereket és ajándékokat adott neki, és még a gót udvarban élő feleségét is elküldte hozzá, ebből pedig arra következtethetünk, hogy Theoderic a gót hercegnővel igyekezett a Szvég Királyságot saját befolyása alá vonni. Iordanes azonban biztosan túloz, amikor azt állítja, hogy Theoderic megengedte a szvéveknek, hogy saját vezetőt válasszanak maguknak, és így került volna hatalomra Remismund.

tünk, hogy Theoderic a gót hercegnővel igyekezett a Szvég Királyságot saját befolyása alá vonni. Iordanes azonban biztosan túloz, amikor azt állítja, hogy Theoderic megengedte a szvéveknek, hogy saját vezetőt válasszanak maguknak, és így került volna hatalomra Remismund.

A szvévek 460 húsvétján egy **váratlan rajtaütés** alkalmával megölték Lucus római helytartóját és több előkelőjét, ennek következtében a római Nepotianus megosztotta vezérségét a gót Sunierickel, hogy együtt kényszerítsék visszavonulásra a szvéveket. A hadművelet részeként a gót sereg kifosztotta a Lucus környékén élő szvéveket, de három gallaeciabeli informátor, Dictynius, Spinio és Ascanius pánikot keltett a hadseregben és figyelmeztette a szvéveket a gót támadásra, így az elárult gótok kénytelenek voltak visszavonulni.

Hydatius feltételezett ábrázolása

A lugói ezüst- és az astorgai bronzgyűrű

Írja mindegyik megállapítás után a hozzá kapcsolódó forrás betűjelét!

1. A rómaiakkal kötött béke alapján szabadon engedték Hydatiust. ____
2. Húsvétkor a szvévek Lucus római vezetőire támadtak. ____
3. Theoderic egyházi követek útján biztosított a támogatósáról a szvéveket. ____
4. A követváltások ellenére a szvévek tovább fosztogatták a lakosságot. ____
5. A szvévek a hatalmi rivalizálás ellenére újabb városok ellen vonultak. ____
6. A gót király ajándékokkal ismerte el az új szvég uralkodó hatalmát. ____
7. A gótok elárulása után a szvévek egyházi központot fosztogattak. ____
8. A szvévek egyedüli királynak választották meg a korábbi gót követet. ____

A) A szvévek néhány római helytartójukkal együtt váratlanul megtámadtak és megöltek, a rómaiak ugyanis azt gondolták, hogy az ünnep iránti tisztelet miatt biztonságban vannak.

(Hyd. 194.)

B) A besúgók ösztönzésére Frumarius a vele lévő szvég csapattal együtt elfogta Hydatius püspököt Aquae Flaviae templomában, feldúlta ennek kolostorát.

(Hyd. 196.)

C) Trónviszály támadt Frumarius és Rechimund között... Rechimund feldúlta Auregens környékét és a lucensi kolostort egészen a tengerpartig.

(Isid., Hist. Suev. 89.)

D) Hydatius Isten kegyelméből novemberben, három hónapnyi fogság után a besúgók szándéka és kívánsága ellenére visszatért Flaviae-be.

(Hyd. 202.)

E) Amikor Cyrila elindult Gallaeciából, a szvévek... a rájuk jellemző módon ismét fosztogatni kezdték a szerencsétlen helyzetű Gallaecia különböző területeit.

(Hyd. 215.)

F) Frumarius halála után Remismund királyi felségjogon uralma alá vonta az összes szvévet.

(Hyd. 219.)

G) Remismund helyreállította a békét a gallaeciaiakkal, békítő követeket küldött Theoderichez, a gótok királyához, akitől ugyancsak követek útján fegyvereket kapott.

(Isid., Hist. Suev. 90.)

H) A szvévek oltalomért esdeklő papokat indítottak Theoderichez, ő azokat főpapoknak kijáró tisztelettel fogadva elengedte a szvéveknek kijáró büntetést.

(Iord., Get. 234.)

Remismund 465–469 közötti uralkodása alatt a szvévek egyre **intenzívebb támadásokat indítottak**, részben azért, hogy újabb területeket szerezzenek, részben pedig azért, hogy a gótok befolyását ellensúlyozva önállósodni tudjanak. 465-ben például csalárd módon Conimbricára támadtak, kifosztották az előkelő származású Contaber családját és elhurcolták a foglyul ejtett anyát fiaival együtt. Hydatius pontos leírásából feltételezzük, hogy ez a támadás konkrétan Contaber és családja ellen irányult, talán mert a férfi fellázadt a szvévek uralma ellen, ugyanakkor a család és a gyermekek említése alkalmas lehet az olvasók érzelmeinek mozgósítására is.

Coimbra városának romjai napjainkban

A szvév király 465-ben még két alkalommal váltott követeket Theoderickel, 465 végére azonban váratlanul megváltozott **a szvévek és a gótok közötti kapcsolat**, mert Remismund sorozatosan, Theoderic tiltakozása ellenére indított fosztogató hadjáratokat. Amikor a szvévek Aunona népén töltötték ki haragjukat, Theoderic magyarázatot kért és követeket küldött Remismundhoz, de mire azok visszatértek, Theodericet már megölte a fivére, Euric. A gótok új királya azonnal újabb követeket indított a császárhoz és a szvévekhez, Remismund azonban visszaküldte őket és saját emberei révén kezdett

tárgyalásokba a rómaiakkal, a vandálokkal és a gótokkal, majd újra kifosztotta a várost. Remismund külpolitikai lépései arra utalnak, hogy mivel Theoderic nem tudta ellenőrzése alá vonni a Szvév Királyság területét, önállóan igyekezett újabb földeket szerezni, Theoderic halála után pedig nagyobb önállóságra törekedett, ami a gótokkal való viszony megromlását eredményezte.

Szvév harcos ábrázolása

Aunona lakossága egészen 468-ig tudta váltakozó sikerrel elhárítani a szvévek hódító törekvéseit, ekkor azonban a gallaeciabeliek egy része átállt a szvévek oldalára, és a hosszú folyamat lezárásaként **békét kötöttek a barbárokkal**. Ezek alapján valószínű, hogy a város lakói egyfajta politikai önállósággal rendelkeztek, és saját döntéseik alapján indíthattak követeket a szvévekhez és a gótokhoz. Később 468-ban a gótok is Lusitania és Asturica fosztogatására indultak, de nem tudunk arról, hogy a két sereg egymással is összecsapott volna. A szvévek feltehetően a korábbi tendenciát folytatva teljesen megszakították a diplomáciai kapcsolatot a gótokkal, és inkább a rómaiakkal kezdtek tárgyalásokat.

Aunona lakói békét kötöttek a szvévek királyával, ők azonban betörték és fosztogatni kezdték Lusitania és az asturikai kolostor bizonyos területeit... A kolostor környékén a gótok hasonló ellenségeskedéssel töltötték ki haragjukat, majd kifosztották Lusitania környékét.

(Hyd. 243–244.)

Keresztény szarkofág a 3–4. századi Astorgából

Kösse össze az alábbi leírásokat a megfelelő személynevekkel!

- Frumarius vetélytársa, tárgyalásokat folytatott a gótokkal.
- Aquae Flaviae püspöke, a szvévek fogságba ejtették.
- Szvév uralkodó, egy ideig a gót király udvarában élt.
- Gót király, sokáig jó viszonyt ápolt a szvévekkel.
- Conimbricai előkelő, családját elrabolták a szvévek.
- A gótok uralkodója, fivére meggyilkolásával vette át a hatalmat.

Contaber
II. Theoderic
Rechimund
Hydatius
Euric
Remismund

10. Győzedelmeskedett-e a római kultúra a barbárok fölött?

A rómaiak és a barbárok közötti kapcsolat egyik legérdekesebb aspektusa, hogy a barbárok többnyire **tiszteletben tartották a római kultúrát**, így az a folyamatos harcok ellenére fennmaradt az általuk megszállt területeken is, és csak hosszú évszázadok alatt, békés úton ment végbe az átalakulása. Ezzel magyarázható, hogy a birodalom területére betörő barbárok ugyan veszélyeztették a római kultúra fennmaradását, de végül meghódoltak előtte azaz, hogy ha nem is változtatások nélkül, de átvették és megőrizték a legfőbb vívmányait.

A barbárok csodálták a római világ vívmányait

Életkép egy germán faluból

A betelepült germánok **nyelvi asszimilációját** elősegítette a római és a romanizált lakosság jelentős létszámbeli fölénye, hiszen az 5. század elején a birodalom területén élő germánok együttes létszáma 1 millió alattira tehető, a nyugati területeken viszont összesen 15–20 millió ember élt. Ennek köszönhetően a legtöbb barbár nép a saját nyelvét elhagyva átvette a latin nyelvet, a barbár uralkodók is megtanultak latinul, a kereszténység felvételével pedig olyannyira tovább erősödött a latin nyelv monopol helyzete, hogy még a liturgiában a saját népi nyelvüket használó arianus törzsek is latinul kezdték írásba foglalni

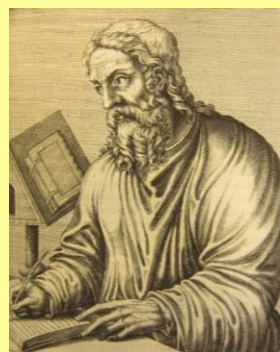
a törvényeiket. Ez viszont nem jelenti azt, hogy a barbárok a rómaiaktól elkülönülve ne használták volna a saját nyelvüket is, különösen Gallia és Hispania elzártabb, hegyvidéki területein, ahol a romanizáció kevésbé tudott érvényesülni, illetve a Rajna, a Szajna és a Duna melléki térségekben, ahol sűrű volt a germán települések hálózata és az itt élő barbárok még közvetlenül érintkezni tudtak a határon túli saját területeikkel.

A barbárok többnyire tiszteletben tartották és **átvették a római intézményeket**, tovább működött az általuk megszállt területeken a közigazgatási szervezet és a római adminisztráció is, amelynek irányítását a vandálok kivételével gyakran római tisztségviselőkre bízták. Az 5–6. századi barbár uralkodók a romanizált arisztokrata réteggel és a germán elittel együttműködve törekedtek a római kultúra megőrzésére, ezért tevékenykedhettek a **barbár királyok udvarában** olyan római rétorok, jogászok és költők, mint Sidonius Apollinaris, Isidor, Boethius, Cassiodorus vagy Ennodius. A barbár uralkodók a római arisztokrácia alkalmazkodóképességét kihasználva gyakran felajánlották számukra, hogy az egyre kisebb hatalommal rendelkező római császár helyett a germán királyi udvarban, a barbárokat szolgálva működjenek tovább, és így próbálják megőrizni korábbi életformájukat. A romanizált lakosság létszámbeli fölényének és a barbár királyok Róma iránti csodálatának köszönhetően beszélhetünk a római kultúra folytonosságáról, amely egyre inkább kiszorította a hagyományos barbár elemeket.

Egy vizigót templom apszisának rekonstrukciója

Sidonius Apollinaris (430 k.–486) Galliában élt római politikus és püspök, irodalmi hírnevét a római császárokhoz írt *panegyricus*ainak, keresztény verseinek és kiterjedt levelezésének köszönheti. Feleségül vette Avitus császár lányát, annak bukása után fogságba esett, de ismertsége miatt a császár megkímélte az életét. Amikor püspöki székhelyét, Clermontot a gótok 474-ben elfoglalták, ő is részt vett a város védelmében, majd börtönbe vetették, később Euric visszahelyezte a hivatalába. Leveleiben olvashatunk az 5. századi Galliában megjelenő népekről, az itt élő rómaiakkal való kapcsolatukról és a korszak nemzetközi politikájáról.

Cassiodorus (485–583) előkelő származású római államférfi és író. Nagy Theoderic keleti gót király tisztségviselőjeként a gótok és a rómaiak közötti béke megteremtésén fáradozott, később visszavonult és a *Vivarium* nevű kolostort megalapítva szerzetestársaival értékes forrásokat másolt le az utókor számára. Kritikával illette a korábbi történetírókat, világkrónikájában sok részletet kihagyott elődei munkájából, *Historia Gothorum* című művében pedig a gótok római történelemben betöltött szerepét emelte ki.

A germán származású tisztek és uralkodók a **római eszméket átvéve** gyakran hangoztatták, hogy ők Róma régi nagyságának örökösei, a gót Alaric például kifejezetten büszke volt arra, hogy más barbár vezetőktől eltérően nem végzett rombolást Róma épületeiben a 410-es fosztogatás során, az őt követő Athaulf pedig a gót birodalom létrehozásának kudarca után a római világ helyreállítójának tartotta magát.

A barbárok a harmadik napon, miután bevonultak a városba, önként távoztak, ugyan egynéhány épületet felgyújtva, de még annyit sem, amennyi tüzet a véletlen okozott alapításának hétszázadik évében.

(Oros. 7,39,15.)

Vajon nem ellenségei Krisztus nevének azok a rómaiak is, akiket a barbárok megkíméltek Krisztusért? Ezt bizonyítják a vértanúk helyei és az apostolok templomai, amelyek a város feldúlása alkalmával befogadták az odamenekülőkhöz az övéiket és az idegeneket. Eddig a helyig dühösködött a vérengző ellenség, itt véget ért a gyilkos düh. A könyörületes érzéssel levő ellenség idevezette azokat, akiket nem bántottak ezeken a helyeken kívül sem, nehogy olyanokkal találkozzanak, akikben nincs hasonló könyörületesség.

(August., *De Civ.* 1,1.)

Több kutató azon az állásponton van, hogy a germán uralkodók a **római kultúra iránti csodálatuk** miatt vették át a római hagyományokat és emiatt érezték magukat a római államiság képviselőinek, a valódi magyarázat azonban ennél sokkal praktikusabb lehet. A rómaiak és a barbárok közötti erőviszonyok megváltozása ellenére a barbár királyoknak a **hatalmuk legitimizálásához** még az 5. század végén is szükségük volt a constantinopolisi császár jóváhagyására, ezért viselték büszkén a tőle kapott hatalmi jelvényeket, a constantinopolisi császár képmásával és nevével, illetve a másik oldalon a barbár uralkodó monogramjával vert érmék általában a császártól való függést és a császári hatalom formális elismerését jelentették.

Mérida római színházának maradványai

A római intézményrendszer és kultúra átvételét azzal is magyarázhatjuk, hogy a barbár uralkodók felismerték azt a lehetőséget, hogy a **kulturális egység fenntartásával** saját hatalmukat is könnyebben tudják biztosítani a meghódított területen élő római lakosság fölött. A római jogfelfogás és az adminisztrációs apparátus átvétele azonban nem automatikusan történt, hanem gyakran kétféle jogrendszer egyidejű alkalmazását jelentette, főleg azokon a területeken, ahol a római lakosság többségben volt a barbár betelepülökhöz képest.

Euric vizigót király (466–484) törvénykönyve még külön szabályozta a rómaiak és a gótok életét, elsőként a 7. század közepéről maradt fenn olyan gyűjtemény, amely jogi szempontból is igyekezett egyesíteni a római és a barbár lakosságot.

Bár ha csak azért eresztette be a barbárokat a római vidékre, hogy mindenfelé keleten és nyugaton Krisztus gyülekezetei megteljenek hunokkal, szvévekkel, vandálokkal és burgundokkal, Isten irgalma magasztalandónak és dicsérendőnek látszik, mivel hogy még ha a mi romlásunk árán is, ekkora népek juthatnak az igazság megismeréséhez, amelyet semmiképp nem lelhetnének fel csak ezzel az alkalommal élve.

(Oros. 7,41,8.)

Orosius azt állítja, hogy a barbárok érkezése kifejezetten **jó hatást gyakorolt a római civilizációra** és a keresztény világra, mert a hódításaik miatt sokkal több néphez eljutottak a római kultúra vívmányai, mint ahányan megismerkedtek volna velük a hanyatló római hatalomnak köszönhetően. A görög felfogástól eltérően tehát a rómaiak szerint a civilizáltságot tanulni is lehet, Róma pedig a korszak világbirodalmi központjaként kifejezetten azzal a civilizatórikus küldetéssel rendelkezik, hogy a barbár népeket kulturális szempontból is meghódítsa. Nem szabad azonban a romanizációs politikát túlértékelni és egyfajta kultúrmisszióként értelmezni, mert a latin nyelv terjesztését például leginkább igazgatási, gazdasági és katonai szempontok indokolták. Róma a kulturális értékeinek átadásával ugyan gazdagította a barbár népeket, de a romanizáció fogalmát újraértelmezve inkább kulturális sokszínűségről, egyfajta multikulturalizmusról beszélhetünk a birodalmon belül.

Segovia római kori vízvezetéke ma is meghatározza a város látképét

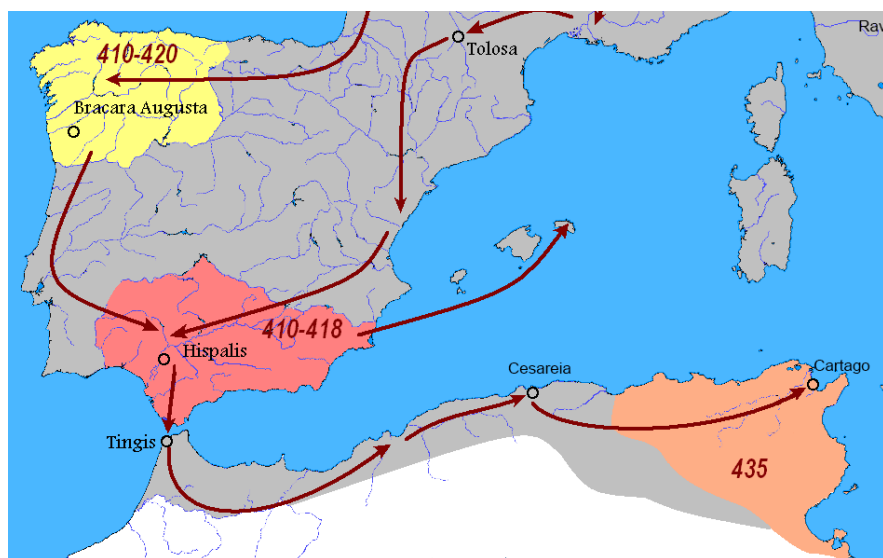
Kösse össze az alábbi leírásokat a megfelelő fogalmakkal!

- Rómaiaktól származó társadalmi, gazdasági és kulturális folyamatok.
- Társadalmi elfogadottság elismerése jogi vagy politikai értelemben.
- Egy adott államban hatályos jogi szabályok összessége.
- A meghódított népek átveszik a rómaiak kultúráját és szokásait.
- Különböző kultúrák egymás melletti békés együttélése.
- Egy népcsoport tagja a többségi társadalom részévé válik.

romanizáció
jogrendszer
római civilizáció
asszimiláció
multikulturalizmus
legitimáció

11. Hogyan hódították meg a vandálok Észak-Africát?

A vandálok a források szerint Galliát fosztogatták a 406-os rajnai át-törés után, majd 409-ben Hispania déli részén telepedtek le. Történetük egyik fordulópontja, hogy Geiseric vezetésével 429 májusában Baetica partvidékéről a gabonaföldekben bővelkedő **Africába keltek át** a Gaditanus-szoroson keresztül. Az átkelés folyamata a szvév Heremigarius fosztogatása miatt egy időre ugyan megszakadt, de miután Geiseric leszámolt vele, a vandál csapatok folytathatták útjukat. Nincsenek pontos adataink a résztvevők számára vonatkozóan: Victor Vitensis szerint 80 ezer vandál és alán kelt át Africába, Procopius úgy tudja, hogy ez a szám csak a vandál harcosok létszámát jelölte, a kutatók viszont mindkét beszámolót erős túlzásnak tartják.

A vandálok vándorlása Hispaniából

Az **átkelés előzményeivel** kapcsolatban Iordanes azt állítja, hogy a vandálok a 427-ben lázadónak nyilvánított és boszúra készülő africai comes, Bonifatius hívására érkeztek Africába, aki Aëtius-szal is ellenséges viszonyban állt. Miután Africa frissen kinevezett gót előljárója, Sigisvult elfoglalta Hippo Regius és Carthago városát, Bonifatius feltehetően Geisericet kérte szövetségesnek a Sigisvult elleni harcban, cserébe neki ígérhette Africa egy részét. Arra viszont nem számíthatott, hogy a vandálok ilyen nagy létszámban szállnak majd partra.

Májusban Geiseric király elhagyta Hispaniát, és az összes vandállal és családjaikkal együtt Baetica tartomány partvidékéről átkelt Mauritániába és Africába. Még átkelés előtt figyelmeztették, hogy a szvév Heremigarius útja során fosztogatja a szomszédos tartományokat, Geiseric ezért jó néhány emberével visszafordult és követte őt Lusitániába. Nem messze Emeritától, amelyet Heremigarius megvetett és így megsértette a város vértanúját, Szent Eulaliát, Geiseric lemészárolta az elátkozott szvév katonákat. Heremigarius azt gondolta, megmenekülhet, ha a szélnél is sebesebben távozik, de Isten kezétől vezérelve hirtelen az Anas folyóba vetette magát és meghalt. Röviddel halála után Geiseric eredeti céljához hajózott.

(Hyd. 80.)

Az **átkelők létszámát** legalább 15–20 ezerre becsülik a történészek. Egy megközelítés szerint a 80 ezres vandál népességből 50 ezren viselhettek ténylegesen fegyvert, a maradék 30 ezres tömeg valószínűleg más népekből vagy felszabadított barbár rabszolgákból állt, egy másik elképzelés alapján a 80 ezer vandál közül csak legfeljebb 20 ezren rendeződtek csapatokba. A források alapján ugyan nem tudjuk megállapítani az Africába érkező vandálok létszámát, de elképzelhető az is, hogy a vandálokon és az alánokon kívül egy nagyobb gót csoport, illetve kisebb arányban rómaiak és szvévek is részt vettek az átkelésben.

Geisericet, a vandálok királyát Bonifatius behívta Africába, aki Valentinianus császártól elszenvedett sérelmében nem tudott máshogy, mint a birodalom szerencsétlenségével bosszút állni. Ő tehát könyör-gésével behívta, és egy szűk folyo-són vezette át a vandálokat, amit Gaditanus-szorosnak hívtak.

(Iord., Get. 167.)

A vandálok 435. február 11-én egy formális **békeszerződést** kötöttek III. Valentinianusszal, mely szerint a vandál állam továbbra is önálló marad, Mauritania Sitifensis, Numidia tengerparti területei és Africa Proconsularis egy része pedig a vandálok ellenőrzése alá kerül. Miután 438-ban a baeticai vandálokat vezető Andevotus vereséget szenvedett a szvévektől, Geiseric a korábbi szerződést figyelmen kívül hagyva kihasználta, hogy Aëtius a galliai hadjárattal van elfoglalva, és betört Africa Proconsularis területére. 439. október 19-én ravasz csellel, harc nélkül szerezte meg Carthagót, amely az 534-ig fennálló Vandál Birodalom új központja lett.

Augustinus temetése B. Gozzoli 15. századi freskóján

Az átkelés után a vandálok végigpusztították a partvidék nagyvárosait, 430 nyarán pedig Numidia keleti részén mértek vereséget Bonifatiusra, aki elbarikádozta magát **Hippo Regius városában**. A nyugati területeket vezető Galla Placidia, attól félve, hogy elveszíti a birodalom fő gabonaforrását, új hadsereget küldött Africába, ehhez csatlakozott Bonifatius is csapataival. Geiseric csaknem egy évig tartó ostrom után 431 júliusára végül elfoglalta a várost, amely az africai Vandál Birodalom első székhelye lett.

Amikor a vandálok ostrom alá vették Hippo Regiust, a város püspöke, **Augustinus** (Szent Ágoston) súlyos betegen is a megmenekülésért imádkozott a papjaival. Utolsó napjaiban bűnbánatot tartott, de asztmája és magas láza miatt az orvosok megtiltották neki, hogy olvasással fárasssa a szemét, ezért óriási betűkkel felíratta Dávid bűnbánó zsoltárait egy táblára és odaszögeztette az ágya mellé, hogy állandóan olvashassa azokat. Három hónappal az ostrom kezdete után, 75 éves korában halt meg. Nem sokkal később a vandálok feloldották Hippo ostromát, de hamarosan visszatértek és felégették az egész várost, kivéve Augustinus templomát és könyvtárát.

Egészítse ki a vandál terjeszkedés lépéseit összefoglaló táblázatot!

	Évszám	Esemény
a)	406	
b)		letelepedés Hispaniában
c)	429	
d)		Hippo Regius ostromának kezdete
e)	431	
f)		békekötés a rómaiakkal
g)	439	

429-ben Geiseric, Gunderic fivére lett a király, uralkodása negyven évig tartott. Katolikusból hitehagyottá vált, és azt mondják, ő volt az első, aki átpártolt az arianus eretnekséghez. Baetica tartomány tengerpartjáról átkelt a vandálokkal és házuk népével együtt Mauritaniába és Africa provinciába, magukra hagyván a hispaniai tartományokat. Az ifjabb Valentinianus, a Nyugatrómai Birodalom császára nem tudott ellenállni neki, békét ajánlott, és Africának a vandálok által megszállt részét békeségben átadta, ő pedig esküvel elfogadta azt a feltételt, hogy tovább nem terjeszkedik.

(Isid., Hist. Vand. 74.)

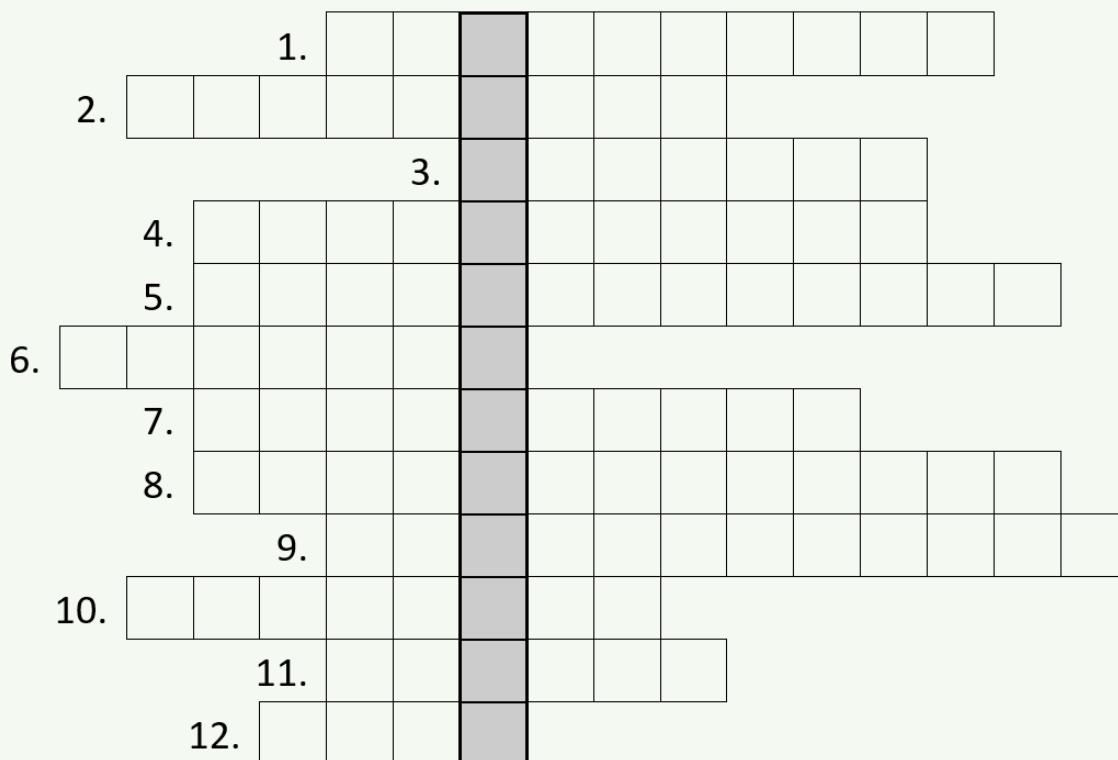
Fejtsd meg a keresztrejtvényt, és a megfejtésből megtudhatja, hogy miért volt fontos Africa a vandálok számára!

Meghatározások:

1. Hippo Regius leghíresebb püspöke.
2. Ezen a szoroson keltek át Africába a vandálok.
3. A vandálok hispaniai szállásterülete.
4. A Vandál Királyság fővárosa 439-ig (két szó).
5. Nyugatrómai császár, vele kötöttek szerződést a vandálok.
6. Római provincia a mai Algéria keleti partvidékén.
7. Africai kormányzó, aki behívta a vandálokat.
8. Carthago ebben az africai tartományban fekszik.
9. Szvén vezető, aki hátráltatta a vandálok átkelését.
10. Vandál király, Geiseric testvére.
11. Közép-ázsiai népcsoport, együtt menekültek a vandálokkal.
12. Ebben a folyóban halt meg Heremigarius.

Geiseric észak-africai partaszállása

12. Valóban kegyetlenek voltak a vandálok?

A vandálok történetének néhány epizódját felidézve érdemes azt is megvizsgálnunk, hogy a hazáját féltő Orosius és Procopius nyomán miért alakult ki a francia forradalom idején a **vandalizmus fogalma**, amelyet ma az esztelen, önmagáért való barbár pusztítás szinonimájaként használunk.

413 után a gótok harcolni kezdtek a vandálok ellen, a Baeticában élő siling vandálokat teljesen kiirtották, az alánok pedig nagy veszteségeket szenvedve a hasdingekhez csatlakoztak és Gunderic lett a közös uralkodójuk, aki 420-ban a szvévektől elszenvedett erbasiai vereség után kénytelen volt Gallaeciából Baetica területére vonulni. Nem sokat tudunk a **vandálok baeticai jelenlétéről**, elképzelhető, hogy itt csak fegyvereseik állomásoztak jelentősebb államszervező tevékenység nélkül. Isidor ebben az időszakban sokkal kegyetlenebbnek ábrázolja a vandálokat, mint a szvéveket és a gótokat, ez pedig valószínűleg azzal magyarázható, hogy az általa forrásként használt Orosius is hatalmas gyűlölettel írt a hazáját pusztító vandálokról. Hydatiusnál ezzel szemben a vandálok kegyetlensége a 410-es években egyáltalán nem tűnik nagyobb mértékűnek, mint a többi barbár nép esetében. A gót Vallia mérsárlásai következtében Gundericet egyenesen a megmaradt alánok védelmezőjeként mutatja be, talán mert nem használta fel Orosius beszámolóját, és sokkal nagyobbak akarja mutatni a szvévek kegyetlenségét saját érintettsége miatt.

Germánok ábrázolása a Hegemony Rome című stratégiai videójátékban

A vandálokról alkotott sztereotípiát a képi ábrázolásokban is megjelenik

A többi, alán, vandál és szvég király is ugyanazzal az akarattal kívánt velünk egyezkedni, azt üzenvén Honorius imperatornak: „Légy te békeségben mindenkivel és vedd mindenkinek a kezeit; mi magunknak ütközünk meg, magunknak pusztulunk és neked győzünk, a te államodnak halhatatlan hasznára, ha el is elpusztulnánk.”

(Oros. 7,43,14.)

A következő években a vandálok nagymértékű pusztítást végeztek a **nyugati területeken**. 422-ben a római Castinus

csapataival súlyos vereséget szenvedett Gunderictől meggondolatlansága és a gót szövetségesek árulása miatt, így 425-ben a vandálok kifosztották a Baleár-szigeteket, feldúlták Carthago Spartariát és Hispalist, ahonnan tengeri hadjáratok indítására is volt már lehetőségük, majd betörték Mauritániába. Isidor már az eseménysor elején hatalmas pusztításról és vérfürdőről beszél, Hydatius viszont csak Hispalis 428-as megszállásakor szembesíti az olvasóit a király kegyetlenségével.

Germán gyalogosok
harci felszerelése

A vandálok és a szvévek fölött uralkodó alánoknak akkora veszteséget okoztak a gótok, hogy királyuk, Addax halála után a néhány túlélő, még országuk nevét is feledve a Gallaeciában élő vandál király, Gunderic védelmé alá vetette magát.

(Hyd. 60.)

Carthago elfoglalásának ábrázolása egy modern grafikán

Geiseric azonban, amikor már feltétel nélkül bíztak barátságában, megszegte esküjét, békét színelve megtámadta Carthagót, válogatott kínzásoknak vetette alá a polgárokat és a város vagyonát lefoglalta. Azután feldúlta Siciliát, megostromolta Panormust, bevezette az arianus eretnokséget egész Africában, elűzte a papokat templomaikból. Sokan vértanúvá váltak, és Dániel jóslata szerint a szentek nyughelyeit feldúlva, Krisztus templomait az ellenség kezére adta, és elrendelte, hogy azok ne az istentisztelet helyei legyenek, hanem övéi lakhelyeként szolgáljanak.

(Isid., Hist. Vand. 75.)

Geiseric király különös kegyetlenséggel távolította el Carthago püspökét és papságát a városból, s ahogyan Dániel megjövendölte, a szentek nyughelyeit feldúlta, a katolikus templomokat pedig az arianusok kezére adta.

(Hyd. 110.)

Geiseric 439-ben megszegte az esküjét és békét színelve **elfoglalta Carthagót**. Bár a vandálok ekkor elsősorban a város elfoglalására törekedtek, a krónikások számára ez kiváló alkalom volt arra, hogy bemutassák az olvasóknak, milyen különös kegyetlenséggel bántak a helyi lakossággal. Isidor szerint Geiseric kínzásokat alkalmazott és a város vagyonát a kikötőben állomásozó hajókkal együtt lefoglalta, Hydatius viszont csak azt említi, hogy Carthago püspökét, Quodvultdeust a papsággal együtt száműzték, az arianusok pedig megkapták a keresztény templomokat lakóhelyként.

Vandál harcos
a családjával

Procopius szerint Geiseric a **város környéki római földbirtokosok** egy részét elűzte, az így megszerzett jó minőségű földeket kiosztotta a vandálok között és adómentességet biztosított számukra, a rómaiak kezén hagyott rosszabb minőségű területek adóját pedig hatalmas nagyságúra emelte és kötelezővé tette számukra a föld megművelését. Mivel a rómaiak felmentő seregei Theodosius és Aëtius vezetésével még nem érkeztek meg, a római lakosság felfegyverzésével és a belső védelembe való bekapcsolásával igyekeztek a vandálokkal szembeni ellenállást megszervezni. Talán ennek is köszönhető, hogy a következő években felgyorsultak Róma, Constantinopolis és Neapolis erősítési munkálatai. A vandálok uralmát ennélfogva nem fogadta szívesen Africa lakossága, ráadásul a római kormányzat helyi védelemre irányuló törekvései is sorra kudarcot vallottak.

*A Liebig's Extract of Meat Company
1900 körül kiadott kártyája
Geiseric partraszállásáról*

Hydatius és a többi krónikás azonban hallgat arról, hogy ha Geiseric a vezetőktől meg is követelte az arianus hitet, a katolikusok kezdetben **szabadon gyakorolhatták vallásukat**, így a vandál uralkodók más barbár királyokhoz hasonlóan együttműködésre tudták ösztönözni a római arisztokrácia egy

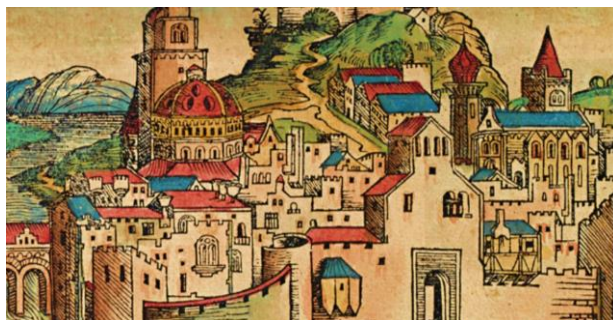

Vadászjelenetet ábrázoló mozaik Borj Jedid területéről

részét. Ennek mellőzését azzal magyarázhatjuk, hogy Geiseric toleráns lépéseinek ismeretében kevésbé tűnne kegyetlennek a vandálok viselkedése, a papság elleni erőszakos fellépés viszont érthető módon felháborodást kelthet az olvasókban. Carthagóban Geiseric uralkodása idején ugyan folytathatta munkásságát többek között Martianus Capella, Cassius Felix és Victor Vitensis, a város tudományos és kulturális életben betöltött vezető szerepe egy időre mégis megtört és a carthagói iskolák a vandál uralom következtében hanyatlásnak indultak, leginkább azért, mert a senatorok száműzésével az iskoláknak nem maradt elég közönsége.

Ennek ellenére a birodalom hanyatlásának és a kereszténység előretörésének időszakában élénk **irodalmi és kulturális életről** beszélhetünk a vandálok által megszállt területeken is, a vandál királyok és az arisztokrácia római grammatikusokkal és rétorokkal vette körbe magát, és a többi barbár uralkodóhoz hasonlóan egy ideig megpróbálták a római kultúrát saját államuk erősítésére használni.

Az 5. század végétől a birodalom többi részén megtiltották a barbároknak, hogy római iskolákban tanuljanak, ezzel szemben Carthago iskolái különleges kulturális központokat alkotva újra működni kezdtek, pár évtized múlva a vandálok által megszállt területeken egyenesen a latin költészet virágzásáról beszélhetünk. A források többsége szerint Carthago és Africa vandál uralom alá kerülésével széles körű leépülés következett be, de a modern régészeti leletek nem igazolják egyértelműen a vandálok destruktív tevékenységét.

*Carthago idealizált ábrázolása
a 15. századi Nürnbergi Krónikában*

Huneric
modern portréja

Geiseric **kegyetlen módszereire** és újabb szövetségesek keresésére ugyanakkor több példát is látunk a 440-es években. Legidősebb fia, Huneric még 429-ben, a Nyugatrómai Birodalom ellen létrehozott vandál–gót szövetség jegyében vette feleségül I. Theoderic egyik lányát, aki a gyanú szerint belekeveredett egy összeesküvésbe, amelyet a vandál előkelők szerveztek királyuk ellen. Geiseric megtorlásképpen a leányt levágott orral és fülekkel küldte vissza apjához Galliába, amely nagy megdöbbenést keltett más barbar népek körében is. A lázadás leverése után Huneric házasságát felbontották és 445-ben eljegyezték III. Valentinianus 5 éves lányával, Eudociával, hogy megerősítsék a szövetséget a nyugati udvar és a vandál király között. Az africai lakosság ebben az időben már nem mutatott különösebb ellenál-

lást a vandál hódítókkal szemben, mivel az itteni gabonaellátási bázisok vandál kézre kerülése és a rendkívül magas adók miatt a római lakosság kiszolgáltatott helyzetben volt. Jól mutatja ezt Turoni esete is, amelyet a vandálok 445-ben egy gyors partraszállás után kifosztottak és a lakosságból sok foglyot is ejtettek.

450-ben Geiseric ajándékokat küldött Attilának, hogy rávegye őt a gótok elleni támadás elindítására, mert feltehetően félt, hogy Theoderic megbosszulja a lányát ért jogtalanságot. Attila 453-as halála után a rómaiak ismét a vandálokra fordíthatták figyelmüket, akik ekkor már jelentős területeket tartottak irányításuk alatt.

Geiseric, a vandálok királya, értesülve Attila azon szándékáról, hogy a földkerekséget el akarja pusztítani, azt sok ajándékkal a vizigótok elleni háborúra biztatta. Attól félt, hogy Theoderic, a vizigótok királya megbosszulja a lányán esett jogtalanságot, aki Hunericnek, Geiseric fiának volt elígérve és először bizonyára örült a házasságnak. De azután, minthogy saját szeretteivel szemben is kegyetlen volt, mérgezésének csupán csak a gyanúja miatt, a leányt levágott orral, lemetszett fülekkel, megfosztva természetes ékességétől, küldte vissza apjához Galliába, hogy gyászos látványa mindig szánalmat keltsen. Ez a kegyetlenség, ami még az idegeneket is megrendítette, indokoltá tette apjának bosszúját.

(Iord., Get. 184.)

Geiseric nem elégedett meg Africa feldúlásával, odahajózott és megtámadta Rómát is. Tizennégy napon át fosztogatta a rómaiak kincseit, magával hurcolta Valentinianus özvegyét és lányait sok ezer fogollyal együtt. Röviddel ezután visszatért Carthágóba és követi útján békét kért a császártól. Visszaküldte Constantinopolisba Valentinianus özvegyét, és feleségül adta fiához, Hunerichhez annak egyik leányát. Sok tartomány feldúlása, a keresztények kifosztása és lemészárlása után uralkodásának negyvenedik évében meghalt.

(Isid., Hist. Vand. 77.)

A vandálok 455. június 2-án **Róma ellen vonultak** és kifosztották a várost. Az eseményt a krónikások általában nagyobbban ábrázolják, mint a gótok 410-es fosztogatását, valószínűleg azért, mert a vandálok 14 napig voltak Rómában, a gótok viszont már 3 nap után elhagyták várost. A vandálok betörése azonban nem tekinthető mértéktelen fosztogatásnak, mert ugyan kíméletlenül, de csak a legértékesebb kincseket rabolták el, a sok ezer fogoly nagy része pedig mesterember lehetett, akikből hiány volt a vandáloknál. Kétségtelen viszont, hogy Geiseric a kincstár teljes nemesfémállományán kívül a korábban érintetlen kincseket is elszállíttatta, súlyos pénzügyi katasztrófát okozva ezzel a Nyugatrómai Birodalomban.

Vandálok
fosztogatják Rómát

Mindezek alapján a vandálokról kialakult **rendkívül negatív képet** részben magyarázhatjuk azzal, hogy Geiseric Carthago kivételével igyekezett lerombolni azokat a régi római erődöket, amelyek segíthették volna a belső lázadásokat vagy a rómaiak későbbi invázióját, a 461-es hadműveletek során pedig a császári seregek már azzal is szembesültek, hogy a vandálok az összes vízforrást megmérgezték, nehogy az ellenség felhasználhassa őket. Ha a 455-ös eseményektől elvonatkoztatunk és általános értelemben vizsgáljuk a vandálok tevékenységét, akkor kizárólag politikai és gazdasági szempontból lehet indokolt a vandalizmus fogalmának ilyen értelmezése, mivel Geiseric nagyszabású fosztogatásaival valóban akadályozta Italia gabonaellátását és a keleti kereskedelem folytonosságát, ellehetetlenítve így a két birodalomrész közötti kapcsolattartást. A **vandál ellenségkép** továbbélése egy Procopius által közvetített constantinopolisi propaganda eredményének is köszönhető, mivel a Iustinianus-féle restauráció jegyében ideológiailag is fontos volt a római egység gondolatának megteremtése a civilizálatlan barbár ellenségekkel szemben. A vandálok által megszállt afrikai területeken a római kultúra továbbélése, a városi struktúra megmaradása, a tengerparti központok érintetlensége és egyes vandál városok virágzása azt mutatja, hogy a vandálokkal kapcsolatos sztereotípiákat fenntartásokkal kell kezelnünk.

Csokoládépapíron is látható a 455-ös vandál fosztogatás

Karikázza be a helyes válasz betűjelét!

1. Milyen népek fölött uralkodott Gunderic?

- a) siling és hasding vandálok b) hasding vandálok és alánok c) vandálok és szvévek

2. Melyik területet fosztogatták vandál csapatok?

- a) Hispalis b) Constantinopolis c) Erbasiai-hegyek

3. Ki ábrázolja kevésbé kegyetlennek a vandálokat történeti munkájában?

- a) Orosius b) Isidor c) Hydatius

4. Miért csökkent Carthago szerepe a tudományos életben?

- a) a birodalom válságba került
b) kevesebb római látogatta az iskolákat
c) a lakosság a katolikus vallást gyakorolta

5. Melyik megállapítás kapcsolódik Róma 455-ös kifosztásához?

- a) 3 napig tartott a fosztogatás
b) néhány száz foglyot ejtettek
c) a város összes kincsét elvitték

6. Miért enyhült a vandálokkal szembeni ellenállás Africában?

- a) tőlük függött a gabonaellátás
b) folyamatosan fosztogatták a lakosságot
c) meghagyták a római városi struktúrát

Megoldókulcs

5. oldal: a / d / f / g
7. oldal: a) germánok / b) Duna / c) Rajna / d) Germania / e) vandálok / f) Róma
8. oldal: 1. törzs / 2. vadászat / 3. Stilicho / 4. folyóvíz / 5. alemannok / 6. tej / 7. markomannok / 8. Gunderic / 9. szarmaták / 10. hunok / 11. száz / 12. népvándorlás / 13. identitás / megfejtés: összetartozás
11. oldal: a) Iordanes / b) Ammianus Marcellinus / c) Hydatius / d) Iordanes / e) Ammianus Marcellinus / f) Iordanes / g) Isidor / h) Orosius
13. oldal: pro: b / c / e / h / j; contra: a / d / f / g / i
16. oldal: a) Gallia / b) Treveri / c) Rajna / d) Aquitania / e) Pireneusok / f) Hispania / g) Moguntiacum / h) Alpok
17. oldal: a) Honorius / b) Godigisel / c) Goar / d) III. Constantinus / e) Gerontius / f) Respendial / g) Gunderic
20. oldal: a) Gallia / b) rómaiak / c) szvévek / d) Baetica / e) Tarraconensis / f) vandálok
22. oldal: a / c / f
25. oldal: 1. b / 2. a / 3. c / 4. b / 5. c / 6. b
29. oldal: 3. / 6. / 2. / 4. / 1. / 5. / 7. / megfejtés: siliqua
29. oldal: vallás: b) k) / adminisztráció: e) l) / családi élet: c) f) i) / külpolitika: a) d) g) h) j)
30. oldal: 1. D / 2. A / 3. H / 4. E / 5. C / 6. G / 7. B / 8. F
32. oldal: a) Rechimund / b) Hydatius / c) Remismund / d) II. Theoderic / e) Contaber / f) Euric
35. oldal: a) római civilizáció / b) legitimáció / c) jogrendszer / d) romanizáció / e) multikulturalizmus / f) asszimiláció
37. oldal: a) átkelés a Rajnán vagy Gallia kifosztása / b) 409 / c) átkelés Africába / d) 430 / e) Hippo Regius elfoglalása / f) 435 / g) Carthago elfoglalása
38. oldal: 1. Augustinus / 2. Gaditanus / 3. Baetica / 4. Hippo Regius / 5. Valentinianus / 6. Numidia / 7. Bonifatius / 8. Proconsularis / 9. Heremigarius / 10. Gunderic / 11. alánok / 12. Anas / megfejtés: gabonaforrás
43. oldal: 1. b / 2. a / 3. c / 4. b / 5. c / 6. a

*Vandálok
folyami átkelése*

Válogatott irodalom

Források

- Amm. Marc. = *Ammianus Marcellinus: Róma története*. Ford. Szepes Gy. Budapest, 1993.
August., De Civ. = *Szent Ágoston: Isten városáról*. Ford. Földváry A. Budapest, 2025.
Caes., Gall. = *Iulius Caesar feljegyzései a gall háborúról*. Ford. Szepessy T. Budapest, 1974.
Greg. Tur. = *Tours-i Gergely: Korunk története – A frankok története*. Ford. Mezei M. – Adamik T. Pozsony, 2010.
Hier., Ep. = *Szent Jeromos: Levelek*. Ford. Adamik T. – Puskely M. – Takács L. Budapest, 2005.
Hyd. = *Hydatius: Chronica*. Ford. Széll G. In: *Késő római szöveggyűjtemény*. Szerk. Székely M. – Illés I. Á. Szeged, 2013, 347–400.
Iord., Get. = *Iordanes: Getica. A gótok eredete és tettei*. Ford. Kiss M. et al. Pécs, 2005.
Isid., Hist. Goth., Hist. Vand., Hist. Suev. = *Sevillai Izidor: A gótok, vandálok és szvévek története*. Ford. Székely M. Szeged, 2008.
Oros. = *Paulus Orosius: Világtörténelem hét könyvben a pogányok ellen*. Ford. Fehér B. Budapest, 2019.
Tac., Ger. = *Tacitus: Germania*. Ford. Borzsák I. Budapest, 2019.

Monográfiák és tanulmányok

- Adamik 2014 = Adamik T.: *Latin irodalom a kora középkorban (6–8. század). A keresztény Európa születése*. Pozsony, 2014.
Alföldy 2000 = Alföldy G.: *Római társadalomtörténet*. Ford. Borhy L. Budapest, 2000.
Angenendt 2008 = Angenendt, A.: *A kora középkor: A nyugati kereszténység 400-tól 900-ig*. Budapest, 2008.
Angi 1999 = Angi J. et al.: *Európa a korai középkorban (3–11. század)*. Szerk. Orosz I. Debrecen, 1999.
Arce 1997 = Arce J.: *Otium et negotium. The Great Estates, 4th–7th century*. In: *The Transformation of the Roman World, AD 400–900*. Eds. L. Webster – M. Brown. Los Angeles, 1997, 19–32.
Arce 2002 = Arce, J.: *Los vándalos en Hispania, 409–429 AD*. *Antiquité tardive: revue internationale d'histoire et d'archéologie* 10 (2002), 75–85.
Arce 2007 = Arce, J.: *Bárbaros y Romanos en Hispania, 400–507 AD*. Madrid, 2007.
Barbero – Loring 2005 = Barbero, A. – Loring, M. I.: *The Formation of the Sueve and Visigothic Kingdoms in Spain*. In: *The New Cambridge Medieval History. Vol. 1.: c. 500–c. 700*. Ed. P. Fouracre. Cambridge, 2005, 162–192.
Blockey 2007 = Blockey, R. C.: *The Dynasty of Theodosius*. In: *The Cambridge Ancient History. Vol. 13: The Late Empire, AD 337–425*. Eds. A. Cameron – P. Garnsey. Cambridge, 2007, 111–137.
Bowes – Kulikowski 2005 = Bowes, K. – Kulikowski, M. (eds.): *Hispania in Late Antiquity: Current Perspectives*. Leiden–Boston, 2005.
Brown 1999 = Brown, P.: *Az európai kereszténység kialakulása 200–1000*. Ford. Pálosfalvi T. Budapest, 1999.
Brown 2012 = Brown, P.: *Through the Eye of a Needle: Wealth, the Fall of Rome, and the Making of Christianity in the West, 350–550 AD*. Princeton, 2012.
Bubnó 2013 = Bubnó H.: *Rómaiak vagy barbárok? Akkultúráció és kultúramegőrzés a barbár államokban, különös tekintettel az afrikai Vandál Királyságra*. *Orpheus Noster* 5/2 (2013), 15–29.
Burgess 1988 = Burgess, R. W.: *Hydatius: A Late Roman Chronicler in Post-Roman Spain. An Historiographical Study and New Critical Edition of the Chronicle*. D. Phil. thesis. Oxford, 1988.
Burns 1994 = Burns, T. S.: *Barbarians within the Gates of Rome. A Study of Roman Military Policy and the Barbarians, ca. 375–425 AD*. Indianapolis, 1994.
Bury 1923 = Bury, J. B.: *History of the Later Roman Empire*. Vols. I–II. London, 1923.
Cameron 1993 = Cameron, A.: *The Mediterranean World in Late Antiquity AD 395–600*. London–New York, 1993.
Cameron 2007 = Cameron, A.: *Vandal and Byzantine Africa*. In: *The Cambridge Ancient History. Vol. 14: Late Antiquity: Empire and Successors, AD 425–600*. Eds. A. Cameron – B. Ward–Perkins – M. Whitby. Cambridge, 2007, 552–569.
Carr 2002 = Carr, K. E.: *Vandals to Visigoths: Rural Settlement Patterns in Early Medieval Spain*. Michigan, 2002.
Chavarría Arnau 2005 = Chavarría Arnau, A.: *Villas in Hispania during the Fourth and Fifth Centuries*. In: *Hispania in Late Antiquity: Current Perspectives*. Eds. K. Bowes – M. Kulikowski. Leiden–Boston, 2005, 519–552.
Claude 1970 = Claude, D.: *Geschichte der Westgoten*. Stuttgart–Berlin, 1970.

- Collins 1999 = Collins, R.: *Early Medieval Europe 300–1000*. New York, 1999.
- Collins 2004 = Collins, R.: *Visigothic Spain 409–711*. Oxford, 2004.
- Collins 2007 = Collins, R.: The Western Kingdoms. In: *The Cambridge Ancient History. Vol. 14: Late Antiquity: Empire and Successors, AD 425–600*. Eds. A. Cameron – B. Ward-Perkins – M. Whitby. Cambridge, 2007, 112–134.
- Cortázar – Vesga 2001 = Cortázar, F. G. de – Vesga, J. M. G.: *Spanyolország története*. Ford. Lakatos Zs. – Renteria A. Budapest, 2001.
- Courtois 1955 = Courtois, C.: *Les Vandales et l’Afrique*. Paris, 1955.
- Curran 2007 = Curran, J.: From Jovian to Theodosius. In: *The Cambridge Ancient History. Vol. 13: The Late Empire, AD 337–425*. Eds. A. Cameron – P. Garnsey. Cambridge, 2007, 78–110.
- Dawson 1938 = Dawson, C.: *Európa születése*. Ford. Németh A. Budapest, 1938.
- Demandt 1989 = Demandt, A.: *Die Spätantike. Römische Geschichte von Diocletian bis Justinian 284–565*. München, 1989.
- Díaz – Menéndez-Bueyes 2005 = Díaz, P. C. – Menéndez-Bueyes, L. R.: The Cantabrian Basin in the Fourth and Fifth Centuries: From Imperial Province to Periphery. In: *Hispania in Late Antiquity: Current Perspectives*. Eds. K. Bowes – M. Kulikowski. Leiden–Boston, 2005, 265–297.
- Díaz 1993 = Díaz, P. C.: El alcance de la ocupación sueva de Gallaecia y el problema de la germanización. In: *Galicia: da romanidade á xermanización, problemashistóricos e culturais*. Hom. F. Bouza Álvarez. Santiago de Compostela, 1993, 209–226.
- Díaz 2011 = Díaz, P. C.: *El Reino Suevo (411–585)*. Madrid, 2011.
- Diego – Béjar 1992 = Diego Núñez, M. Á. de – Béjar Trancón, M. B.: Reseña histórica del reino suevo. In: *Anuario. Instituto de Estudios Zamoranos Florián de Ocampo*. 1992, 597–614.
- Edmondson 1989 = Edmondson, J. C.: Mining in the Later Roman Empire and Beyond: Continuity or Disruption? *The Journal of Roman Studies* 79 (1989), 84–102.
- Ferreira 1993 = Ferreira de Almeida, C. A.: Arqueoloxía tardorromana e germánica no NW peninsular. In: *Galicia: da romanidade á xermanización, problemashistóricos e culturais*. Hom. F. Bouza Álvarez. Santiago de Compostela, 1993, 191–200.
- Frassetto 2003 = Frassetto, M.: *Encyclopedia of Barbarian Europe. Society in Transformation*. Oxford, 2003.
- Gerberding 2005 = Gerberding, R.: The Later Roman Empire. In: *The New Cambridge Medieval History. Vol. 1: c. 500–c. 700*. Ed. P. Fouracre. Cambridge, 2005, 13–34.
- Goffart 2006 = Goffart, W.: *Barbarian Tides: The Migration Age and the Later Roman Empire*. Philadelphia, 2006.
- Goldsworthy 2009 = Goldsworthy, A.: *How Rome Fell. Death of a Superpower*. New Heaven, 2009.
- Grüll 2007 = Grill T.: *Az utolsó birodalom. Az Imperium Romanum természetrajza*. Budapest, 2007.
- Grüll 2016 = Grill T.: A globalizáció és multikulturalizmus kérdései a Római Birodalomban. *Korall* 63 (2016), 69–83.
- Grüll 2017 = Grill T.: *A Római Birodalom gazdasága*. Budapest, 2017.
- Halsall 2005 = Halsall, G.: The Barbarian Invasions. In: *The New Cambridge Medieval History. Vol. 1: c. 500–c. 700*. Ed. P. Fouracre. Cambridge, 2005, 35–55.
- Halsall 2007 = Halsall, G.: *Barbarian Migrations and the Roman West 376–568*. Cambridge, 2007.
- Havas – Hegyi – Szabó 2007 = Havas L. – Hegyi W. Gy. – Szabó E.: *Római történelem*. Budapest, 2007.
- Havas – Németh – Szabó 2001 = Havas L. – Németh Gy. – Szabó E.: *Római történeti kézikönyv*. Budapest, 2001.
- Havas 1998 = Havas L. et al.: *Róma: Egy világbirodalom politikai, erkölcsi és történelmi eszméi I–II. Antik államelméleti antológia*. Agatha IV. Debrecen, 1998.
- Heather 1994 = Heather, P.: *Goths and Romans 332–489*. Oxford, 1994.
- Heather 2006 = Heather, P.: *The Fall of the Roman Empire: A New History of Rome and the Barbarians*. New York, 2006.
- Hendrik 2015 = Hendrik, W. D.: *The Afterlife of the Roman City. Architecture and Ceremony in Late Antiquity and the Early Middle Ages*. Cambridge, 2015.
- Heussi 2000 = Heussi, K.: *Az egyháztörténet kézikönyve*. Ford. Magyar I. Budapest, 2000.
- Horváth 1999 = Horváth E.: Az arianizmus és a barbár államalakulatok. *Studia Miskolcensis* 3 (1999), 45–52.
- Hummer 1998 = Hummer, H. J.: The Fluidity of Barbarian Identity: The Ethnogenesis of Alemanni and Suebi, AD 200–500. *Early Medieval Europe* 7/1 (1998), 1–27.
- James 2014 = James, E.: *Europe’s Barbarians AD 200–600*. London–New York, 2014.
- Katus 2014 = Katus L.: *Európa története a középkorban*. Pécs, 2014.
- King 1990 = King, A.: *Roman Gaul and Germany*. London, 1990.
- Kiss 2008 = Kiss M.: *Gót vezéregyéniségek a késő Római Birodalomban. Getica-kutatások*. Pécs, 2008.

- Klaniczay 2005 = Klaniczay G. (szerk.): *Európa ezer éve: a középkor*. Vol. I. Budapest, 2005.
- Koenigsberger 1987 = Koenigsberger, H. G.: *Medieval Europe 400–1500*. London–New York, 1987.
- Kötter – Scardino 2019 = Kötter, J.-M. – Scardino, C.: Chronik des Hydatius. Fortführung der Spanischen Epitome. In: *Kleine und Fragmentarische Historiker der Spätantike*. Vol. 9. Paderborn, 2019.
- Kulikowski 2000 = Kulikowski, M.: Barbarians in Gaul, Usurpers in Britain. *Britannia* 31 (2000), 325–345.
- Kulikowski 2010 = Kulikowski, M.: *Late Roman Spain and its Cities*. Baltimore–London, 2010.
- Kulikowski 2013 = Kulikowski, M.: The Archeology of War and the 5th c. 'Invasions'. In: *War and Warfare in Late Antiquity. Current Perspectives*. Late Antique Archaeology 8. Eds. A. Sarantis – N. Christie. Leiden–Boston, 2013, 683–701.
- Ladner 1976 = Ladner, G. B.: On Roman Attitudes toward Barbarians in Late Antiquity. *Viator* 7 (1976), 1–26.
- Livermore 1971 = Livermore, H. V.: *The Origins of Spain and Portugal*. London, 1971.
- López – Rodríguez 1997 = López, Q. J. – Rodríguez, L. M.: De los Romanos a los Bárbaros: la instalación de los Suevos y sus consecuencias sobre la organización territorial en el Norte de Portugal (411–469). *Studi Medievali* 38/3 (1997), 529–560.
- López Quiroga – Martínez Tejera 2017 = López Quiroga, J. – Martínez Tejera, A. M. (eds.): *In Tempore Sueborum. El Tiempo de los Suevos en la Gallaecia (411–585). El Primer Reino Medieval de Occidente. Catálogo de Exposición*. Transl. C. Ilie. Ourense, 2017.
- López Sánchez 2005 = López Sánchez, F.: Coinage, Iconography and the Changing Political Geography of Fifth-Century Hispania. In: *Hispania in Late Antiquity: Current Perspectives*. Eds. K. Bowes – M. Kulikowski. Leiden–Boston, 2005, 487–518.
- Löwith 1996 = Löwith, K.: *Világtörténelem és üdvtörténet. A történelemfilozófia teológiai gyökerei*. Ford. Boros G.–Miklós T. Budapest, 1996.
- Merrills – Miles 2010 = Merrills, A. H. – Miles, R.: *The Vandals*. Oxford, 2010.
- Merrills 2004 = Merrills, A. H. (ed.): *Vandals, Romans and Berbers. New Perspectives on Late Antique North Africa*. London–New York, 2004.
- Metcalf 1993 = Metcalf, D. M.: The Coinage of the First and Second Suevic Kingdoms. In: *Galicia: da romanidade á xermanización, problemashistóricos e culturais*. Hom. F. Bouza Álvarez. Santiago de Compostela, 1993, 355–365.
- Mócsy 1974 = Mócsy A.: *Pannonia a késői császárkorban*. Apollo Könyvtár 4. Budapest, 1974.
- Mócsy 1987 = Mócsy A.: A dunai-balkáni térség romanizációja. *Világtörténet* 9/3 (1987), 3–17.
- Mommsen 1894 = Mommsen, Th. (ed.): *Hydatii Lemici continuatio chronicorum Hieronymianorum*. In: MGH AA XI., CM 2. Berlin, 1894, 1–36.
- Muhlberger 1990 = Muhlberger, S.: *The Fifth-Century Chroniclers. Prosper, Hydatius and the Gallic Chronicler of 452*. Leeds, 1990.
- Németh – Hegyi 2011 = Németh Gy. – Hegyi W. Gy.: *Görög–római történelem*. Budapest, 2011.
- Neumann 1917 = Neumann, K. J.: *Foedus*. RE 6,2, 1917, cols. 2818–2827.
- Oost 1968 = Oost, S.: *Galla Placidia Augusta: A Biographical Essay*. Chicago, 1968.
- Pawlak 2007 = Pawlak, M.: Hydace et le Désordre de son Temps. In: *Continuity and Change. Studies in Late Antique Historiography*. Electrum 13. Eds. D. Brodka – M. Stachura. Kraków, 2007, 29–37.
- Pirenne 1983 = Pirenne, H.: *A középkori gazdaság és társadalom története*. Ford. Gyáros E. Budapest, 1983.
- Pitts 1989 = Pitts, L. F.: Relations between Rome and the German Kings on the Middle Danube in the First to Fourth Centuries AD. *The Journal of Roman Studies* 79 (1989), 45–58.
- Pohl 2004 = Pohl, W.: The Vandals: Fragments of a Narrative. In: *Vandals, Romans and Berbers. New Perspectives on Late Antique North Africa*. Ed. A. H. Merrills. London–New York, 2004, 31–48.
- Pohl 2018 = Pohl, W.: The Military Transformation of the Roman World. In: *In Tempore Sueborum. El Tiempo de los Suevos en la Gallaecia (411–585). El Primer Reino Medieval de Occidente. Volumen de Estudios*. Eds. J. López Quiroga – A. M. Martínez Tejera, A. M. Ourense, 2018, 1–12. [ms.]
- Randers-Pehrson 1993 = Randers-Pehrson, J. D.: *Barbarians and Romans. The Birth Struggle of Europe, AD 400–700*. Norman–London, 1993.
- Reinhart 1952 = Reinhart, W.: *Historia general del reino hispánico de los Suevos*. Madrid, 1952.
- Reynolds 2011 = Reynolds, J.: *Defending Rome: The Masters of the Soldiers*. Bloomington, 2011.
- Riché 2016 = Riché, P.: *Oktatás és művelődés a barbár Nyugaton (6–8. század)*. Ford. Ádám A. – Sággy M. Budapest, 2016.
- Rummel 2008 = Rummel, P. von: Where Have all the Vandals Gone? Migration, Ansiedlung und Identität der Vandalen im Spiegel archäologischer Quellen aus Nordafrika. In: *Das Reich der Vandalen und seine (Vor-)Geschichten*. Eds. G. M. Berndt – R. Steinacher. Wien, 2008, 151–174.

- Sánchez Pardo 2013 = Sánchez Pardo, J. C.: Power and Rural Landscapes in Early Medieval Galicia (400–900 AD). Towards a Re-Incorporation of the Archaeology into the Historical Narrative. *Early Medieval Europe* 21/2 (2013), 140–168.
- Schmidt 1938 = Schmidt, L.: *Geschichte der Deutschen Stämme bis zum Ausgang der Völkerwanderung. Die Westgermanen*. München, 1938.
- Schmidt 1970 = Schmidt, L.: *Geschichte der Wandalen*. München, 1970.
- Schulz 1993 = Schulz, R.: *Die Entwicklung des Römischen Völkerrechts im vierten und fünften Jahrhundert n. Chr.* Stuttgart, 1993.
- Schwarz 2004 = Schwarz, A.: The Settlement of the Vandals in North Africa. In: *Vandals, Romans and Berbers. New Perspectives on Late Antique North Africa*. Ed. A. H. Merrills. London–New York, 2004, 49–58.
- Stein 1949 = Stein, E.: *Histoire du Bas-Empire*. Vols. I–II. Paris, 1949.
- Sz. Jónás 1994 = Sz. Jónás I.: *Barbár királyok*. Budapest, 1994.
- Székely 2003 = Székely M.: Theodosius amator pacis generisque Gothorum. Theodosius gót politikájáról. *Aetas* 18/3–4 (2003), 24–32.
- Székely 2008 = Székely M. (ford.): *Sevillai Izidor: A gótok, vandálok és szvévek története*. Szeged, 2008.
- Székely 2017 = Székely M.: Theodosius and the Goths. *Chronica* 17 (2017), 79–90.
- Széll 2021 = Széll G.: *Küzdelem barbárok és eretnekek ellen Hydatius Chronicájában*. Szeged, 2021.
- Széll 2024 = Széll G.: *15 kérdés a késő római korból. Forrás- és feladatgyűjtemény*. Szeged, 2024.
- Thompson 1965 = Thompson, E. A.: *The Early Germans*. Oxford, 1965.
- Thompson 1980 = Thompson, E. A.: The Conversion of the Spanish Suevi to Catholicism. In: *Visigothic Spain: New Approaches*. Ed. E. James. Oxford, 1980, 77–92.
- Thompson 1982 = Thompson, E. A.: *Romans and Barbarians: The Decline of the Western Empire*. Madison, 1982.
- Todd 2004 = Todd, M.: *The Early Germans*. Oxford, 2004.
- Todd 2007 = Todd, M.: The Germanic Peoples and Germanic Society. In: *The Cambridge Ancient History. Vol. 12: The Crisis of Empire, AD 193–337*. Eds. A. K. Bowman – P. Garnsey – A. Cameron. Cambridge, 2007, 440–460.
- Torres Rodríguez 1977 = Torres Rodríguez, C.: *El reino de los suevos (or Galicia sueva)*. La Coruña, 1977.
- Török 1999 = Török J.: *Egyetemes egyháztörténelem*. Vol. I. Budapest, 1999.
- Trambauer 2008 = Trambauer, M.: *Gescheiterte Reichsbildungen im Frühmittelalter. Die hispanischen Sueben und die Rugier*. Wien, 2008.
- Tranoy 1974 = Tranoy, A.: *Hydace: Chronique*. Vols. I–II. Sources Chrétiennes 218–219. Paris, 1974.
- Van Schoor 1995 = Van Schoor, M. L.: The Barbarians in the West: An Archaeological Appraisal of the Suevic Kingdom in the Northwest of Iberia. In: *Archaeological and Historical Aspects of West-European Societies: Album Amicorum André Van Doorselaer*. Ed. M. Lodewijckx. Leuven, 1995, 333–339.
- Várady 1961 = Várady L.: *Későrómai hadügyek és társadalmi alapjaik. A Római Birodalom utolsó évszázada (376–476)*. Budapest, 1961.
- Wallace-Hadrill 1967 = Wallace-Hadrill, J. M.: *The Barbarian West. The Early Middle Ages 400–1000*. New York, 1967.
- Whitby 2007 = Whitby, M.: The Army, c. 420–602. In: *The Cambridge Ancient History. Vol. 14: Late Antiquity: Empire and Successors, AD 425–600*. Eds. A. Cameron – B. Ward-Perkins – M. Whitby. Cambridge, 2007, 288–314.
- Wiik 2008 = Wiik, K.: *Az európai népek eredete*. Ford. Kádár Gy. Budapest, 2008.
- Wolfram 1988 = Wolfram, H.: *History of the Goths*. California, 1988.
- Wolfram 1990 = Wolfram, H.: *Die Goten. Von den Anfängen bis zur Mitte des sechsten Jahrhunderts. Entwurf einer historischen Ethnographie*. München, 1990.
- Wood 2007 = Wood, I. N.: The Barbarian Invasions and First Settlements. In: *The Cambridge Ancient History. Vol. 13: The Late Empire, AD 337–425*. Eds. A. Cameron – P. Garnsey. Cambridge, 2007, 516–537.
- Ziegler 1972 = Ziegler, K. H.: *Das Völkerrecht der Römischen Republik*. ANRW 1,2, 1972, 68–114.

Felhasznált irodalom

1. fejezet

Széll 2021, 81–82.
Arias 2007, 4.
Burgess 1988, 145–150.
Courtois 1955, 38–54.
Dawson 1938, 101.
Díaz – Menéndez-Bueyes 2005, 265.
Grüll 2007, 234.
Halsall 2005, 38–41.
Havas – Hegyi – Szabó 2007, 665; 757.
James 2014, 5–9.
Klaniczay 2005, 88.
Koenigsberger 1987, 23.
Kötter – Scardino 2019, 34–39.
Kulikowski 2013, 687.
López Quiroga – Martínez Tejera 2017, 432.
Pawlak 2007, 36.
Sánchez Pardo 2013, 154.
Sz. Jónás 1994, 5; 12.
Székely 2008, 17.
Thompson 1982, 171–172.

2. fejezet

Széll 2021, 59–60.
Angenendt 2008, 128.
Angi 1999, 20–21.
Arias 2007, 34.
Brown 1999, 66.
Collins 1999, 98.
Collins 2004, 22–24.
Goffart 2006, 75–78.
Halsall 2007, 35–62; 118–123; 457–462.
Hummer 1998, 12–16.
Katus 2014, 83.
King 1990, 43.
López Quiroga – Martínez Tejera 2017, 434–436.
Pitts 1989, 48.
Pohl 2004, 36.
Pohl 2018, 1–12.
Thompson 1965, 92–93.
Todd 2004, 5–14.
Todd 2007, 440–441.
Torres Rodríguez 1977, 25.
Trambauer 2008, 3–4; 16–28.
Wiik 2008, 162–163.

3. fejezet

Széll 2021, 61, 113–116.
Angenendt 2008, 127–129.
Burns 1994, 85–86.
Curran 2007, 101–102.
Demandt 1989, 123; 126–127; 268–270.
Halsall 2007, 134–136; 149–150; 180–185.
Havas – Németh – Szabó 2001, 234.
Heather 1994, 157.
Horváth 1999, 45–46.
Kiss 2008, 2–3; 11; 35–52; 81.
Ladner 1976, 2; 9–10.
Neumann 1917.
Pohl 2018, 1–5.
Randers-Pehrson 1993, 51.
Schulz 1993, 67; 146–147.
Székely 2003, 27–28.
Székely 2017, 85–88.
Thompson 1982, 16.
Török 1999, 81.
Várady 1961, 21–34; 48–75; 141–142; 149.
Whitby 2007, 288–295; 300–308.
Wolfram 1988, 64–74.
Wolfram 1990, 138–141; 144.
Ziegler 1972.

4. fejezet

Széll 2021, 43–46; 213.
Alföldy 2000, 201–203.
Angenendt 2008, 131; 139; 147.
Arce 1997, 27–28; 31–71.
Bowes – Kulikowski 2005, 156–157.
Burgess 1988, 233–234.
Collins 2004, 13–14.
Cortázar – Vesga 2001, 97.
Demandt 1989, 143; 147.
Díaz 2011, 48–49.
Frassetto 2003, 14–15.
Goffart 2006, 73–119.
Goldsworthy 2009, 296.
Halsall 2007, 211; 214.
Heather 2006, 198; 207; 210–211.
Hummer 1998, 17–27.
King 1990, 206–207.
Kiss 2008, 90.

Kulikowski 2000, 326.
Kulikowski 2010, 159.
López Quiroga – Martínez Tejera 2017, 437.
Merrills – Miles 2010, 37–39.
Muhlberger 1990, 218.
Pohl 2018, 5–6.
Randers-Pehrson 1993, 105; 109.
Schmidt 1970, 15–16.
Székely 2008, 21–22.
Thompson 1982, 152.
Várady 1961, 116; 160–161.

5. fejezet

Széll 2021, 46–47; 83.
Arce 2007, 130–131.
Brown 1999, 64–65.
Klaniczay 2005, 114.
Koenigsberger 1987, 24.
López – Rodríguez 1997, 530–537.
López Quiroga – Martínez Tejera 2017, 438.
Merrills – Miles 2010, 44.
Reinhart 1952, 32.
Székely 2008, 75.
Thompson 1982, 158–159; 295.
Várady 1961, 183–184.
Wallace-Hadrill 1967, 118.
Wood 2007, 523–524.

6. fejezet

Széll 2021, 83–85.
Alföldy 2000, 203.
Angi 1999, 37.
Arce 2002, 79–80.
Arias 2007, 15; 40.
Blockey 2007, 132.
Bubnó 2013, 22.
Bury 1923, 1,204.
Collins 2004, 13–14.
Demandt 1989, 127.
Díaz 1993, 213.
Díaz 2011, 58–61.
Gerberding 2005, 24.
Halsall 2007, 422–446.
Horváth 1999, 47.
Kiss 2008, 45–46.
Koenigsberger 1987, 29.
Kulikowski 2010, 166.

López Quiroga – Martínez Tejera 2017, 430; 437; 440.
 Mommsen 1894, 3.
 Muhlberger 1990, 248.
 Pawlak 2007, 30.
 Pohl 2004, 37.
 Reinhart 1952, 35; 65.
 Schmidt 1938, 217.
 Schmidt 1970, 22–24.
 Schulz 1993, 71; 74.
 Stein 1949, 1,263.
 Székely 2008, 75.
 Thompson 1982, 153–156.
 Torres Rodríguez 1977, 71; 270.
 Tranoy 1974, 1,35–38.

7. fejezet

Széll 2021, 51–54; 92–93.
 Angenendt 2008, 147.
 Arias 2007, 47–48.
 Barbero – Loring 2005, 164.
 Collins 2004, 31.
 Díaz 2011, 11.
 Edmondson 1989, 100.
 Grill 2017, 313.
 Klaniczay 2005, 69.
 López Quiroga – Martínez Tejera 2017, 70–72; 430; 440–441; 454–457; 518–519.
 López Sánchez 2005, 512–513.
 Metcalf 1993, 355.
 Reinhart 1952, 135–136.
 Sánchez Pardo 2013, 155.
 Thompson 1980, 79–80.
 Thompson 1982, 163; 170; 212.

8. fejezet

Széll 2021, 87–90; 228–229.
 Alföldy 2000, 162; 201.
 Angenendt 2008, 127.
 Arias 2007, 37; 40; 43; 61–62.
 Burgess 1988, 129; 190; 202.
 Carr 2002, 128; 199–203.
 Chavarría Arnau 2005, 545–546.
 Cortázar – Vesga 2001, 78; 81; 91–93.
 Díaz – Menéndez-Bueyes 2005, 291.
 Edmondson 1989, 97.

Ferreira 1993, 198.
 Goldsworthy 2009, 356.
 Halsall 2007, 338–346.
 Kulikowski 2013, 688–690.
 Livermore 1971, 59.
 López Quiroga – Martínez Tejera 2017, 160–169; 185–188; 201–204; 216–217; 255–258; 269–280; 440–441; 515–526.
 Mócsy 1974, 111–113; 140; 199.
 Muhlberger 1990, 249.
 Pirenne 1983, 90.
 Riché 2016, 74.
 Sánchez Pardo 2013, 143–146; 150–156.
 Thompson 1982, 171; 201; 215.
 Torres Rodríguez 1977, 269.
 Van Schoor 1995, 337.
 Várady 1961, 182.

9. fejezet

Széll 2021, 55–56; 96–99.
 Arias 2007, 23; 65.
 Barbero – Loring 2005, 167–168.
 Díaz – Menéndez-Bueyes 2005, 295.
 Diego – Béjar 1992, 604.
 Kulikowski 2010, 200–201.
 Muhlberger 1990, 241; 254.
 Reinhart 1952, 51.
 Thompson 1982, 167; 294.
 Torres Rodríguez 1977, 175.

10. fejezet

Széll 2021, 65–69.
 Adamik 2014, 26.
 Alföldy 2000, 160.
 Angenendt 2008, 167.
 Brown 2012, 393.
 Bubnó 2013, 16–19; 27.
 Cameron 1993, 138.
 Dawson 1938, 111.
 Grill 2007, 33–34; 76–77; 222.
 Grill 2016, 75–78.
 Havas 1998, 44.
 Hendrik 2015, 109.
 Heussi 2000, 122.
 Katus 2014, 93–95.
 Kiss 2008, 3; 81.

Klaniczay 2005, 112–116.
 Koenigsberger 1987, 12.
 López Quiroga – Martínez Tejera 2017, 433; 442.
 Löwith 1996, 225–227.
 Mócsy 1974, 200.
 Mócsy 1987, 10–11.
 Riché 2016, 29; 69.
 Várady 1961, 17; 191–200.

11. fejezet

Széll 2021, 103–104.
 Angenendt 2008, 177.
 Collins 2007, 124.
 Courtois 1955, 220.
 Frassetto 2003, 173.
 Heather 2006, 197–198.
 Merrills – Miles 2010, 53–55.
 Randers-Pehrson 1993, 153–155.
 Reynolds 2011, 130–131.
 Rummel 2008, 151.
 Schwarz 2004, 49–58.
 Várady 1961, 183; 195; 249–250.

12. fejezet

Széll 2021, 102–109.
 Adamik 2014, 408.
 Arce 1997, 29–30.
 Bubnó 2013, 21–27.
 Cameron 1993, 117.
 Cameron 2007, 553–554.
 Claude 1970, 29.
 Courtois 1955, 227–228; 313–314.
 Demandt 1989, 152.
 Hendrik 2015, 109.
 Merrills – Miles 2010, 9–11.
 Merrills 2004, 10–11; 133.
 Németh – Hegyi 2011, 562.
 Oost 1968, 259.
 Riché 2016, 48; 70–71.
 Rummel 2008, 153–157.
 Schmidt 1970, 76.
 Székely 2008, 18–19; 22.
 Thompson 1982, 17.
 Török 1999, 103.
 Várady 1961, 114; 184; 250.
 Wolfram 1990, 180–182.

Képek forrásjegyzéke

első borító

<https://gertitashkomd.com/germanic-peoples-and-the-fall-of-the-western-roman-empire-1st-5th-century-ce/>

3. oldal

<https://studiahumanitatispaideia.wordpress.com/wp-content/uploads/2023/02/sean-o-brogain-genserico-re-dei-vandalifa-rotta-su-roma-455.jpg>

4. oldal

https://www.meisterdrucke.hu/kunstwerke/1260px/Giuseppe_Rava_-_Antiquite_the_charge_of_Gaulish_warriors_left_in_a_stitch_-_Gallic_warriors_char_-_%28MeisterDrucke-1487064%29.jpg
<https://i.redd.it/shqac1fmbri41.jpg>

5. oldal

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e2/Nuremberg_chronicles_f_135v_3.jpg
https://byzantium-blogger.blog/wp-content/uploads/2021/02/58379609_2435490829818823_8264395325301587968_o.jpg?w=1024&h=573
<https://cdn.thecollector.com/wp-content/uploads/2023/06/ancient-germanic-culture-offerings.jpg?width=1200&quality=55>

6. oldal

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/2b/Suebic_migrations.jpg
<https://pictures.abebooks.com/inventory/31694757563.jpg>
https://en.wikipedia.org/wiki/File:Bronze_figure_of_a_German_Bibloth%C3%A8que_Nationale.jpg

7. oldal

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/d/df/Palloza_en_O_Cebreiro_%28Lugo%29.JPG/1024px-Palloza_en_O_Cebreiro_%28Lugo%29.JPG

8. oldal

<https://romaiakor.hu/pic.php?i=847&l=3>

9. oldal

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/6/6c/102023_-_Palazzo_Altemps%2C_Roma%2C_Lazio%2C_00186%2C_Italia_-_Sarcophago_Grande_Ludovisi_%28Grande_Ludovisi_sarcophagus%29_-_Arte_Romana_-_Photo_Paolo_Villa_FO232047_ombre_gimp_bis.jpg/1280px-thumbnail.jpg
https://www.dailyhistory.org/images/7/76/Gothic_tribes_early.jpg

10. oldal

https://static.wikia.nocookie.net/totalwar-ar/images/9/9b/Athanaric_Goth.png/revision/latest?cb=20190319170346
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b5/Greek_Icon_of_Saint_Emperor_Theodosios_I_2.jpg

11. oldal

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/16/Ammiani_Marcellini_Rerum_gestarum_qui_de_XXXI_supersunt%2C_libri_XVIII_%281693%29_%2814596243719%29.jpg

12. oldal

<https://www.medieval.eu/wp-content/uploads/Web-pietrosa-treasure-migration-period-wikipedia.jpg>
<https://byzantium-blogger.blog/wp-content/uploads/2021/02/akg398828.jpg?w=640&h=488>

13. oldal

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/1/16/Hippodrome_Constantinople2007005part.jpg/1024px-Hippodrome_Constantinople2007005part.jpg

14. oldal

<https://www.holamon.cat/en/limes-germanicus#nanogallery/nanogallery2/0/2>
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/53/Saalburg_Main_Gate_%28Porta_Praetoria%29.jpg

15. oldal

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/75/Gregory_of_Tours_cour_Napoleon_Louvre.jpg
<https://cdn.thecollector.com/wp-content/uploads/2021/04/barbarian-invasion-crossing-the-rhine-frozen-winter-406.jpg?width=1200&quality=55>
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/e/e7/Mainz_aerial_photograph.jpg/1920px-Mainz_aerial_photograph.jpg
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/b/ba/Mogontiacum_Plan-es.svg/1280px-Mogontiacum_Plan-es.svg.png

16. oldal

<http://europa.terkepek.net/europa-vakterkep-folyokkal.jpg>
<https://www.worldhistory.org/img/r/p/1500x1500/13336.jpg.webp?v=1611647103>

17. oldal

<https://cdn.thecollector.com/wp-content/uploads/2021/04/favourites-of-emperor-honorius-western-roman-empire.jpg?width=1400&quality=55>

18. oldal

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/fe/Toulouse_-_vue_sur_les_Pyr%C3%A9n%C3%A9es.jpg

19. oldal

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/5/5f/Mapa_Imperio_Occidental_%28reparto_Hipania_en_411%29.svg/1184px-Mapa_Imperio_Occidental_%28reparto_Hipania_en_411%29.svg.png?20191115035057

20. oldal

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/8d/Pontevedra-Panorama_de_noche_%289136213864%29.jpg

21. oldal

López Quiroga – Martínez Tejera 2017, 37, fig. 16; 70, no. 39.
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/d/d6/Diptych_of_Honorius_%28body%29.jpg/800px-Diptych_of_Honorius_%28body%29.jpg

22. oldal

<https://cdn.thecollector.com/wp-content/uploads/2022/01/silver-missorium-theodosius.jpg?width=828&quality=55>

23. oldal

https://byzantium-blogger.blog/wp-content/uploads/2021/02/118212087_3611180425583185_5456889941791185881_o.jpg?w=1402&h=1040

24. oldal

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/f/f5/Ru%C3%ADnas_Romanas_de_Con%C3%ADmbriga_5.jpg/1024px-Ru%C3%ADnas_Romanas_de_Con%C3%ADmbriga_5.jpg
Sánchez Pardo 2013, 145, fig. 2.

25. oldal
<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/d/d8/Muralla - IM000805.JPG/800px-Muralla - IM000805.JPG>
 López Quiroga – Martínez Tejera 2017, 256, no. 173.
26. oldal
<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/27/Rechila.gif>
 López Quiroga – Martínez Tejera 2017, 37, fig. 17.
<https://media.acsearch.info/archive/93/2347/2397494.s.jpg>
27. oldal
<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/9/92/Galicia - Quiroga Chi Rho.jpg/800px-Galicia - Quiroga Chi Rho.jpg>
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/86/Statue_of_Rechiar%2C_Suebic_King_of_Galicia_%28sculpted_1750%E2%80%9331753%29%2C_Royal_Palace_of_Madrid%2C_Spain_-_20080109-ret.jpg
https://en.wikipedia.org/wiki/Visigothic_Kingdom#/media/File:Theodoric_I_by_Fabrizio_Castello_1560_1617.jpg
28. oldal
https://encrypted-tbn0.gstatic.com/licensed-image?q=tbn:AND9GcQKzqxgDdIK28VEQ7jE9cs4rT3KqcxZWx2-tbzNjds7bP88p63F1tvDKVplH_UasLIQUqMn6-dL6wmk-KvDWAIZLfU7RDzIsJT3Ze-1-5A
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/f/f5/Iberia_455-pt.svg/600px-Iberia_455-pt.svg.png
29. oldal
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/7c/Torre_de_Menagem_de_Braga_%282%29.JPG
30. oldal
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c9/Ponte_Romana1.jpg
<http://members.fortunecity.es/esquecimento/pagidacio.htm>
https://www.britishmuseum.org/collection/object/P_1873-0510-533
 López Quiroga – Martínez Tejera 2017, 161, no. 98; 163, no. 100.
32. oldal
<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/4/44/Conimbriga.jpg/1280px-Conimbriga.jpg>
<https://static.wikia.nocookie.net/conquerors-rpg/images/6/65/Suebi.jpg/revision/latest?cb=20140823211019>
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b6/Museo_Arqueol%C3%B3gico_Nacional_-_50310_-_Sarc%C3%B3fago_de_Astorga.jpg
33. oldal
https://miro.medium.com/v2/resize:fit:1400/format:webp/1*tSFPHzLQa8AFns3HVuy03Q.png
<https://cdn.thecollector.com/wp-content/uploads/2023/06/ancient-german-village.jpg?width=1200&quality=55>
<https://www.medieval.eu/wp-content/uploads/WEB-toulouse-cathedral-daurade.jpg>
34. oldal
https://fsspx.news/sites/default/files/styles/content_image_16_9_desktop/public/fsspxactualites/fsspxnews/saint_sidoine_appolinaire.webp?itok=X3NPEQEp
https://www.meisterdrucke.hu/kunstwerke/1260px/Anonymous_Anonymous_-_Cassiodore_%28Magnus_Aurelius_Cassiodorus_Senator%29_%28485-vers_580%29_-_Cassiodorus_p_-_%28MeisterDrucke-1011124%29.jpg
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/94/Ancient_Roman_theatre_in_M%C3%A9rida_2023.jpg
35. oldal
<https://darkagespod.com/wp-content/uploads/2024/07/image-2.jpeg>
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/3/3d/Panorama_view_of_Aqueduct_of_Segovia_in_2014.jpg/1920px-Panorama_view_of_Aqueduct_of_Segovia_in_2014.jpg
36. oldal
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/fd/Vandals_Migration_pt.gif
37. oldal
<https://uploads6.wikiart.org/images/benozzo-gozzoli/funeral-of-st-augustine-1465.jpg!Large.jpg>
38. oldal
<https://studiahumanitatispaideia.wordpress.com/wp-content/uploads/2023/02/angus-mcbride-guerrieri-vandali-in-nord-africa-v-sec.jpg>
39. oldal
<https://cdn.thecollector.com/wp-content/uploads/2023/06/ancient-germanic-culture-steamdb-germani.jpg?width=1200&quality=55>
https://miro.medium.com/v2/resize:fit:1400/format:webp/1*38r9ixkd2wmWeCiiZNDfEeQ.png
40. oldal
<https://studiahumanitatispaideia.wordpress.com/wp-content/uploads/2022/06/andreas-gagelmann-falange-germanica.jpg>
<https://gertitashkomd.com/wp-content/uploads/2025/06/Tashko-Sack-Carthage-by-Vandals-439.jpg>
<https://studiahumanitatispaideia.wordpress.com/wp-content/uploads/2023/02/p.-glodek-famiglia-vandalica.jpg>
41. oldal
https://blogger.googleusercontent.com/img/b/R29vZ2xl/AVvXsEifEL9ec1hxGT_uwIrep7aPV8YfsD9YsrOFCALFEHmDBvp0ejG50b8WpQil5u9uiM5fko1mN4dJ5uZFyzbqUZLDf-SZUvuogDBJXNCHTzvnFFbBEqnxZ5m27tehYPcqSXj0FzXS7DTKcS8/s1600/Liebigs+Fleisch+Extract.jpg
 Rummel 2008, 177, abb. 4.
<https://engelsbergideas.com/essays/why-the-idea-of-carthage-survived-roman-conquest/>
42. oldal
https://www.mediastorehouse.com.au/fine-art-finder/artists/franco-mistrali/portrait-king-vandals-huneric-died-484-32013226.html?srltid=AfmBOopGrK_WxB1IDUk4Kh8rgWP1LVKswGh50JrsoHI6pl9XgPsk5f9R
<https://cdn.thecollector.com/wp-content/uploads/2021/08/sack-of-rome-vandals.jpg?width=818&quality=55>
43. oldal
https://www.meisterdrucke.ie/kunstwerke/800px/European_School_-_Sack_of_Rome_by_the_Vandals_455_-_%28MeisterDrucke-534230%29.jpg
44. oldal
<https://yalehistoricalreview.ghost.io/barbarians-at-the-open-gates/>
- hátsó borító
[https://substackcdn.com/image/fetch/\\$s!MsGK!w_1456,c_limit,f_webp,q_auto:good,fl_progressive:steep/https%3A%2F%2Fsubstack-post-media.s3.amazonaws.com%2Fpublic%2Fimages%2F8a29b91c-d03f-438b-8066-017bbeda1738_4099x2891.jpeg](https://substackcdn.com/image/fetch/$s!MsGK!w_1456,c_limit,f_webp,q_auto:good,fl_progressive:steep/https%3A%2F%2Fsubstack-post-media.s3.amazonaws.com%2Fpublic%2Fimages%2F8a29b91c-d03f-438b-8066-017bbeda1738_4099x2891.jpeg)

A kiadvány a késő római korról szóló kötet folytatásaként 12 kérdéskör elemzésével és a témákhoz kapcsolódó forrásrészletek bemutatásával vizsgálja a barbárok történetén keresztül, hogy a politikai és a gazdasági körülmények hogyan befolyásolták Róma barbárpolitikáját és a római–barbár kapcsolatok alakulását a 4–5. században. A fejezetek feldolgozását számos térkép, tárgyi lelet és művészeti alkotás teszi szemléletesebbé, a tudásanyaghoz kompetenciafejlesztő feladatok is kapcsolódnak.

A szerző kutatási területe a késő antikvitás latin nyelvű krónikairodalma, a kiadvány a *Késő római portrék és barbár népek megjelenése latin szerzők műveiben* című kutatóprogram keretében készült a Csongrádi Batsányi János Gimnázium diákjainak bevonásával.

